

Martin Bacháček z Nauměřic

Portrét renesanční osobnosti

Martin Hemelík

IGLAVIA DOCTA
svazek II.

Martin Bacháček z Nauměřic
Portrét renesanční osobnosti

Martin Hemelík

Martin Bacháček z Nauměřic

Portrét renesanční osobnosti

Vydáno při příležitosti 400. výročí úmrtí Mistra Martina
Bacháčka z Nauměřic.

Tato kniha vychází s finanční podporou interního grantu
Vysoké školy polytechnické Jihlava.

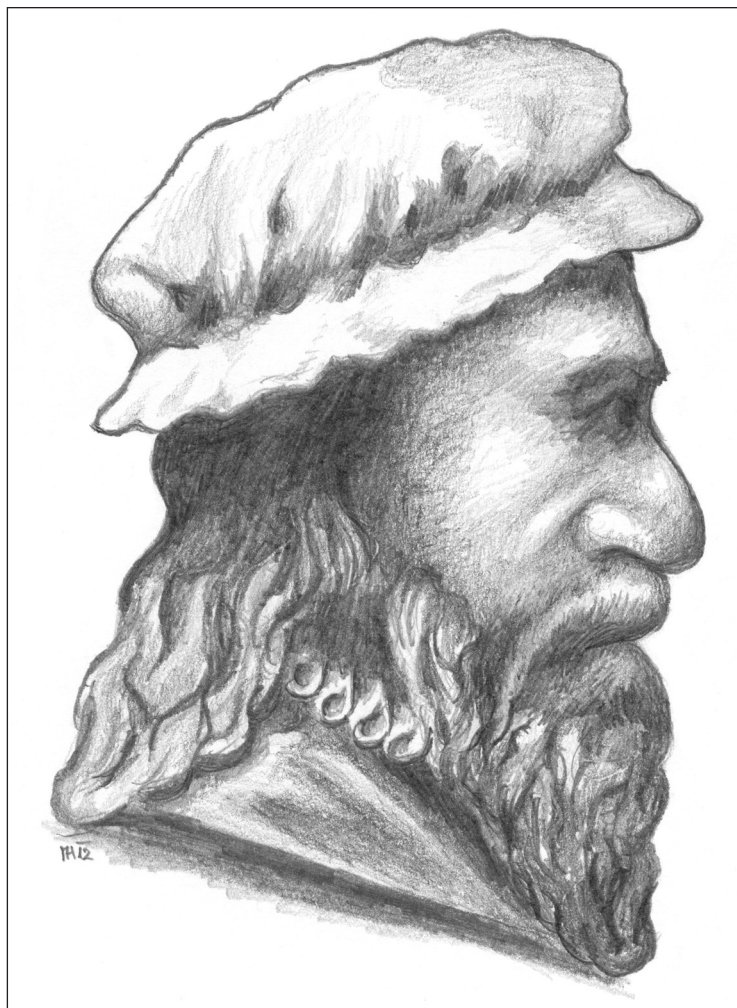
© Martin Hemelík 2012

© akad. malíř Vladimír Netolička 2012

© Vysoká škola polytechnická Jihlava 2012

Erbovní znamení Mistra Martina Bacháčka z Nauměřic
(kresba M.H.)

Pravděpodobná podoba Martina Bacháčka z Nauměřic
(kresba M.H.)

Martin Bacháček Nauměřický
z Nauměřic
(asi 1539–1612)

Základní charakteristika osobnosti Martina Bacháčka Nauměřického z Nauměřic

Druhý svazek ediční řady *IGLAVIA DOCTA* je věnován osobnosti, která rozhodně patří mezi nejvýznamnější z těch, které kdysi navštěvovaly jihlavskou vyšší latinskou humanistickou školu. Doba studií v tomto případě spadá do samotných počátků této vynikající vzdělávací instituce a osobností, jíž budeme věnovat pozornost, je univerzitní mistr a pozdější rektor Karlovy univerzity v Praze mistr Martin Bacháček Nauměřický z Nauměřic.¹

Posuzovány z určitých hledisek, musí životní osudy této osobnosti a zejména mnohotvárnost a široký záběr jejího působení vést k řadě úvah, soudů a úsudků, z nichž nakonec vyplyne závěr, že se jednalo o jednu z ústředních postav české vědy a vzdělanosti na přelomu 16. a 17. století.²

¹ Hned na počátku je nutno upozornit na okolnost, že samotný pobyt a studium Martina Bacháčka na jihlavské akademii v sobě skrývá určité nejasnosti a vyvolává některé otázky. Nicméně ve vhodnou chvíli jim bude věnována patřičná pozornost tak, aby bylo nepochybné, že biografie nauměřického rodáka Mistra Martina Bacháčka integrálně náleží do ediční řady *IGLAVIA DOCTA*.

² Svědčí o tom například i ten fakt, že významný jezuitský učenec a český vlastenec Bohuslav Balbín (1621–1688) ve svém nedokončeném pojednání *Bohemia docta* (psaném v závěru života) věnuje Martinu Bacháčkovi značnou pozornost. (Originální text této Balbínovy práce ve vydání z roku 1777 je dostupný na <http://www.clavmon.cz/bbcd/>.) Přes jisté výhrady

A přitom stejně jako u jejího současníka Vavřince Benedikta z Nudožer (kterému byl věnován první svazek ediční řady *IGLAVIA DOCTA*) i v případě této osobnosti se různorodost aktivit a rozmanitost působení nijak nekřížila s tím, že se zároveň jednalo o ducha velmi konzistentního, pronikavého, bystrého a originálního, schopného konec konců vnitřně jednotit všechny své aktivity humanistickými ideály vzdělanosti, tolerance a svobodného rozvoje lidského poznání.

proti jeho nedostatkům a malé míře jeho nestrannosti je toto Balbínovo pojednání chápáno jako první české bibliografické dílo. (Viz Kučera, J.P., Rak, J.: *Bobuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Vyšehrad, Praha 1983, str. 136 a násl.) V něm například B. Balbín doslova uvádí: „Martinus Bachaczek vel Bachacius Naumierzicius aliquando Rector Universitatis Carolinae, vir egregie eruditus; quod ex Programmatis Academiae illius apud Giczinsky facis, intelligi potest; multa edidit, nunc iniuria temporum amissa...“ Citováno z Bohuslavi Balbini *Bohemia docta seu virorum omnigena eruditione et doctrina clarorum Bohemiae, Moraviae et Silesiae nomina elogia, et literaria monumenta*. Pragae Veteris 1777, str. 177. („Martin Bacháček neboli Bachacius z Nauměřic, druhdy rektor Karlovy univerzity, muž znamenitě vzdělaný, jak lze pochopit snadno z „Programu Akademie“ onoho (muže) u Jičínského, vykonal mnohé, co je nyní nespravedlností času ztraceno...“ Přel. M.H.)

Na druhé straně je vhodné připomenout, že podobný závěr může vyvolávat jisté polemiky týkající se diskusí o tom, kdo byl více a kdo méně vzdělaný, protože v Čechách na přelomu 16. a 17. století existovala skutečně velká a významná komunita velice vzdělaných mužů, učenců a literátů a jejich klasifikace co do míry vzdělanosti je poněkud ošidná, pokud není vůbec nemístná. (Viz k tomu například Horský, Z.: *Kepler v Praze*, Mladá fronta, Praha 1980, str. 151.)

K něčemu takovému předurčovalo Martina Bacháčka nejen široce a důkladně založené humanistické vzdělání, které nabyl na českých humanistických školách, na vysokém učení pražském i na protestantských univerzitách v Německu, ale také jeho bohaté životní zkušenosti a zcestovalost. A tak i když pocházel z venkovského prostředí a poměrně prostých poměrů³, nakonec se silou svého ducha kultivovaného právě oněmi humanistickými ideály prosadil do nejvyšších společenských vrstev a často se nacházel v samotném středobodu politických a společenských dějů, zvláště pokud se týkaly školství, vědy a vzdělanosti vůbec.

K postavě Martina Bacháčka z Nauměřic totiž lze tak či onak vztáhnout mnohé z nejdůležitějších dějů, procesů i jednotlivých událostí, které hýbaly českou společností a především jejími duchovními a intelektuálními sférami v předbělohorské době. A často se nejednalo o pouhou přítomnost či náhodný kontakt, spíše naopak, v mnoha případech

³ V tomto směru připomíná jeho osud životní peripetie jiného významného moravského hvězdáře té doby, Šimona Partlice ze Špicberka (1588 až asi 1650), rodáka z Třeště a pobělohorského exulanta, později pak univerzitního mistra působícího v zahraničí na univerzitách v německém Rostocku a nizozemském Leidenu. Viz Rajchl, R.: *Astronomie 16. a 17. století na Moravě*, Dostupné z: [http://hvezdarnauherskybrod.sweb.cz/zajimave/astronomie na morave.htm](http://hvezdarnauherskybrod.sweb.cz/zajimave/astronomie%20na%20morave.htm).

byl právě Martin Bacháček tou rozhodující a určující osobností. V jisté míře nadsázky by bylo možno konstatovat, že byl skutečný „*spiritus agens*“ (vůdčí duch) tehdejšího českého školství, vzdělanosti a vědy. (Je to jen další doklad skutečnosti, kterou mají mimo jiné za úkol prokázat svazečky ediční řady *IGLAVIA DOCTA*, totiž že studia na vyšší humanistické latinské škole v Jihlavě (a spolu s tím přirozeně i na jiných latinských městských školách v Čechách a na Moravě) byla výchozím bodem pozoruhodné životní dráhy řady vynikajících osobností pozdně renesančního období českých dějin.)

Na tomto místě podejme krátký a stručný výčet (v prvním a předběžném představení) některých důležitých oblastí, v nichž se jeho vliv vskutku prosadil a učený mistr zde zanechal nesmazatelné stopy svého působení:

- Kdokoli se zabýval, zabývá a nebo bude zabývat historií českého a moravského středního, vyššího a vysokého školství v období raného novověku, nutně mnohokrát narazil či narazí na jméno Mistra Martina Bacháčka Nauměřického z Nauměřic, který v době svého působení na pozici rektora Karlovy univerzity zároveň vykonával úřad jakéhosi neoficiálního „ministra českého a částečně i moravského (utravvistického) školství“.
- Kterýkoli zájemce o studium detailní historie staroslavného pražského Karlova vysokého učení v předbělohorské době se nemůže neseťkat s Bacháčkovým jménem

jakožto jménem jeho dlouholetého učitele a později i rektora, prorektora, děkana jeho artistické fakulty, a probošta jeho některých kolejí, resp. se jménem toho, kdo v jistém smyslu tuto naši nejstarší „*alma mater*“ dlouhodobě navenek reprezentoval.

- Bude-li se někdo věnovat zkoumání často převratných politických a společenských událostí v české společnosti, které se odehrávaly zejména na konci 16. století a na počátku 17. století, mnohokrát mu v různých souvislostech vystoupí postava Mistra Bacháčka, který se jako nejvyšší představitel univerzity podílel na mnoha jednáních s panovníckým dvorem i dalšími představiteli politické moci, v nichž se často nejednalo pouze o ryze akademické otázky.
- Jestliže někdo učiní předmětem svého zájmu vývoj exaktních věd, především pak vědy astronomické, v podmínkách českého učeneckého prostředí doby panování císaře Rudolfa II., narazí nejen na světoznámá jména Tycho de Brahe, Joost de Bürgi, Tadeáš Hájek z Hájku či Johannes Kepler, ale spolu s nimi také na jméno Bacháčkovo. Se slavnými astronomy ho totiž pojilo nejen pěstování astronomie a konání astronomických pozorování, ale často i velice úzké osobní kontakty a přátelství.
- Vážný zájemce o historii českých kalendářů, minucí a praxi, stejně jako badatel v oblasti studia historických map nebo zájemce o tvorbu prvních názorných modelů

kulatého tvaru planety Země, nemůže minout důležitou úlohu Mistra Bacháčka, kterou zde jako vykonavatel oficiálního úřadu „veřejného hvězdáře“ a zároveň milovník a sběratel map ve své době sehrál.

- Stejně tak tomu bude, pokud se pozornost badatelova soustředí na historii reformních procesů v českém školství humanistické éry, neboť Mistr Martin Bacháček, maje po celou svou akademickou dráhu neustále na zřeteli zlepšení stavu a fungování celé české školské soustavy i samotného pražského vysokého učení, nepatřil sice k nejradikálnějším postavám v reformním hnutí, nicméně mnohé cíle reformy mu konvenovaly, ztotožňoval se s nimi a podporoval je.

Jistě by se daly uvést i další, nikoli však příliš významné oblasti, ve kterých se činorodý duch nauměřického rodáka a univerzitního mistra tvořivě uplatnil. I tento krátký předběžný přehled však poskytuje dostatek důvodů k tvrzení, že Mistr Martin Bacháček z Nauměřic byl člověkem, který ve svém působení dokázal koncentrovat, řečeno slovy sice vznešenými, avšak ne úplně přesnými, „ducha renesanční doby“, a to zcela prostým, neokázalým a přitom velice účinným a produktivním způsobem.⁴

⁴ K tomu srov. Vetter, Q.: The Development of Mathematics in Bohemia, *The American Mathematical Monthly*, vol. 30 (1930), No. 2, str. 51.

Ostatně v dosud (nutno bohužel konstatovat) nepříliš početné moderní české sekundární literatuře, která je věnována této postavě, se podobné stanovisko objevuje a je podporováno pádnými argumenty.⁵ Například soudobý český historik Jiří Pešek hodnotí postavu Mistra Martina Bacháčka těmito slovy: „... velká osobnost široce založeného a v řadě oborů úspěšně působícího vzdělance evropské úrovně i rozměru – jeden z největších intelektuálních zjevů předbělohorské doby.“⁶

V následujících kapitolách této knížечky se pokusíme ukázat, že takové hodnocení má své opodstatnění a je namístě. Ve vztahu k zaměření a účelu celé této ediční řady to bude zároveň vhodná příležitost k prokázání zásadního významu, který mělo pro budoucí životní dráhu kteréhokoli (samozřejmě pokud mu to jeho existenční situace dovoľovala) příslušníka české společnosti raně novověké éry stu-

⁵ Sekundární literatury věnované Mistru Bacháčkovi vskutku není mnoho a jeho jméno není v obecném povědomí bohužel příliš známé. Na druhé straně je zase možno uvést, že toto jméno se skví v řadě 72 jmen zaslužilých historických postav, která jsou umístěna na fasádě budovy Národního muzea v Praze. (V tomto směru například byla zcela určitě záslužným činem také série televizních pořadů věnovaná právě nositelům těchto 72 jmen.)

⁶ Pešek, J.: M. Martin Bacháček z Nauměřic – rektor univerzity pražské, *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensia*, 1979, tom. XIX – Fasc. 1, str. 93.

dium a případné absolutorium některé z výborně fungujících českých či moravských vyšších městských latinských škol, mezi kterými lze označit jihlavskou humanisticky orientovanou vyšší latinskou školu (existující v letech 1561 až 1623) za excelentní.⁷

Studia na takových akademiích, jakou byla i jihlavská akademie, poskytovala mladému člověku důkladné vzdělání a možnosti všestranného rozvoje ducha, což později mohl skvěle využít na své cestě za společenským postavením a uznáním.

Byť to byly školy tzv. partikulární (tj. poskytující na rozdíl od univerzitního *studium generale* (plného všeobecného vzdělání) pouze *studia particularia* (tj. pouze části všeobecného vzdělání)), jejich úroveň výuky byla velmi vysoká a mnohdy se proto prolínala s univerzitní výukou v bakalářském stupni, takže svým absolventům poskytovaly takové školy všechny předpoklady a dispozice k neproblémovému přechodu na studia univerzitní a prostřednictvím nich posléze k dráze akademické či úřední.⁸ Životní osudy i duchovní dílo Mistra Martina Bacháčka z Nauměřic jsou toho dokonalým příkladem.

⁷ Blíže o tom viz studii Marek, F.: Humanistická škola v Jihlavě, In *De vita scholastica aneb o životě ve školách*, ed. M. Hemelík, VŠPJ, Jihlava 2011, str. 20 a násl.

⁸ Blíže viz Hemelík, M.: Inspirující tradice humanismu, In *Staleté kořeny a tradice jihlavského vyššího a vysokého školství*, Sborník VŠPJ, Jihlava 2011.

Život Martina Bacháčka z Nauměřic

Syn Martin z rodu Bacháčků se narodil pravděpodobně v roce 1539⁹ v obci Nauměřice¹⁰ poblíž Velvar. Světlo světa spatřil na Cardovském statku, který nesl čp. 1, a jeho rodiče Marta a Václav byli poddaní pana Hartvíka Žejdlice ze Šenfeldu.¹¹ Z historických pramenů lze doložit, že měl jednoho sourozence – bratra Jiřího, který se později stal váženým velvarským měšťanem. (Jeho syn Jiří se v roce 1613 přihlásil k dědictví po svém strýci Martinu Bacháčkovi.) K rodné obci a kraji si pozdější Mistr Martin Bacháček z Nauměřic zachoval po celý život vřelý vztah, své rodiště rád navštěvoval, stejně jako jeho cesty často vedly do blízkých Velvar či Zvoliněvsi. Zároveň vždy (už jako univerzitní mistr a vysoký univerzitní hodnostář) všemožně (duchovně, ale zejména materiálně) podporoval studenty pocházející z velvarského kraje.

⁹ Přesné datum narození není s určitostí známo, uvádí se i data 1540 či 1541. (Blíže viz Pešek, J.: cit. dílo, str. 78.)

¹⁰ Název této obce se vyskytuje i v jiných verzích: Nouměřice, Neuměřice. Pro potřeby této publikace jsme zvolili variantu Nauměřice i přesto, že současný název této obce zní Neuměřice. Nicméně v literatuře se lze setkat i s dalšími verzemi vlastního jména Martina Bacháčka právě v odvislosti od varianty jména obce. Nejčastěji se ovšem vyskytuje varianta Martin Bacháček Nauměřický (Nauměřský) z Nauměřic, či Martin Bacháček z Nauměřic (Viz např. Drozd, A.: Osobnosti s erby – 6. část, *Genealogické a heraldické listy* 4/2010.) V této knížce budeme tedy používat variantu odvozenou od historického názvu obce Nauměřice.

¹¹ Martin Bacháček byl z tohoto poddanského vztahu vyvázán, jak uvidíme, až v roce 1590.

Jeho rodiče zřejmě netrpěli hmotnou nouzí a měli dostatek prostředků k tomu, aby mohli poskytnout svému synu vzdělání na různých městských školách. Mladý Martin Bacháček studoval nejprve na městské škole ve Slaném, později pak v Táboře (kde byl jeho učitelem Viktorin Osiandr), v Klatovech (kde byl žákem Jiříka Klatovského), v Praze ve škole u sv. Štěpána a rovněž na nově zavedené vyšší latinské humanistické škole v Jihlavě.¹²

Všechna tato studia ho vybavila více než dostatečnými základy vzdělanosti a mnoha znalostmi a vědomostmi, takže v první polovině šedesátých let 16. století mohl bez jakýchkoli zábran a problémů vstoupit jako student na akademickou

¹² Jak jsme předem upozornili, samotný jihlavský pobyt a studium na vyšší městské škole může v případě Martina Bacháčka vzbuzovat jisté pochybnosti. (Bohužel písemné záznamy, soupisy studentů či jiné archivní materiály jihlavské akademie se nedochovaly. Je to velká škoda, neboť takové záznamy by nejen více či méně spolehlivě prokázaly řadu skutečností, ale také by umožnily přesná časová určení.) V literatuře nebývá vždy jihlavský pobyt připomínán. Nicméně existuje jeden závažný doklad Bacháčkovy pobytu v Jihlavě. Tímto dokladem je dopis tehdejšího rektora Karlovy univerzity Martina Bacháčka z roku 1611 adresovaný nepomuckým měšťanům, který měl předat jako doporučující dopis novému učitelovi na nepomucké škole Martinu Holcaru Domažlickému. V tomto dopise chválí Jeho Magnificence nepomucké měšťany za to, že se starají dobře o městskou školu podle příkladu svých krajanů „s kterejmi sem já před léty padesáti v akademii Jihlavské bejval, jmenovitě s panem Linhartem Nepomuckým, kterej snad na Mělníce přebývá.“ (Cit. dle Winter, Z.: *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XVI. století a XVII. století; kulturně historický obraz*, Praha 1909, str. 127.)

půdu pražského vysokého učení a pokračovat ve studiu směřujícímu k dosažení bakalářského gradu. Podle různých indicíí posuzováno, věnoval za svého pražského pobytu pozornost především přednáškám tehdy populárního univerzitního mistra Petra Kodicilla z Tulechova¹³.

Jak bylo v oněch dobách obvyklé, pražská studia Martin Bacháček tehdy ještě neuzavřel řádným examenem, z univerzity odešel a vydal se na cesty za dalšími zkušenostmi a poznáním.

Na základě tohoto osobního svědectví lze považovat jihlavský pobyt za doložený. (Takto ho pojímají historici J. Polišínský, J. Pešek, I. Čornejová, resp. F. Marek.) Časová lokalizace pobytu spadá podle vlastního Bacháčkova vyjádření do počátku šedesátých let 16. století, to znamená, že musel pobývat a studovat v Jihlavě v samotných počátcích existence nově založené jihlavské akademie (vznikla v roce 1561), a to pravděpodobně za časů jejího prvního rektora Matyáše Eberharda, který byl správcem jihlavské akademie v letech 1561–1571. (Viz Marek, F.: *Humanistická škola v Jihlavě*, cit. vyd., str. 20 a násl.)

¹³ Petr Kodicill z Tulechova alias Petrus Codicillus (tj. Petr Knížka) (1533 až 1589) patřil k vynikajícím postavám české vědy a kultury druhé poloviny 16. století. Po roce 1561 vyučoval na pražském vysokém učení, kde také v letech 1564–1565 zastával úřad děkana artistické fakulty a v letech 1572–1573 a 1583–1589 i úřad rektora univerzity. Přednášel především logiku, filosofii, ale také latinu a klasické autory. Ve své době byl uznáván i jako latinský básník. (Viz <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/kodicil.html>.) Martin Bacháček uctil památku svého mistra tím, že po jeho smrti vydal vlastním nákladem sborník epitafů. (Viz *Rukověť humanistického básnictví*, ed. A. Truhlář, K. Hrdina, J. Hejnic, J. Martínek, sv. 1, NČSAV, Praha 1966, str. 120.)

Nejprve se odebral na jihozápadní Moravu a pobýval nějaký čas ve Znojmě, aby se zdokonalil v německém jazyce. Brzy poté však odešel do Vídně, kde našel působiště ve službách katolického biskupa Antonína Bruse Mohelnickeho (pozdějšího pražského arcibiskupa). Ač vyznáním utrakvista, ve službě na dvoře katolického preláta se mu dařilo docela dobře¹⁴. Byl tzv. krasopiscem, tj. nižším dvorským úředníkem, který měl na starosti vyhotovování čistopisů jednotlivých kancelářských dokumentů. Kromě toho dosti času věnoval překreslování map, plánů a kreslení vedut. (Později uvidíme, že právě tato praxe se stala velice důležitým předpokladem pro jeden z celoživotních Bacháčkových zájmů.)

Ambice mladého vzdělance však zřejmě byly vyšší. Ve druhé polovině šedesátých let 16. století se vydal na další cesty za vzděláním. Tentokrát ho jeho touha po vědění zavedla na protestantské univerzity v Německu, kam se vydal především na studia matematiky, fyziky a kosmografie či geografie. Nejprve se vydal na univerzitu v Lipsku, kde si zapisoval před-

¹⁴ A to i přesto, že se jednalo o člověka náboženského vyznání, které by mělo být trnem v oku pro představitele katolické církve. Zdá se však, že to možné bylo proto, že na jedné straně Martin Bacháček nikdy nebyl žádný náboženský horlivec, spíše se přikláněl k humanisticky laděnému vztahu k otázkám víry, a na straně druhé samotné poměry na dvoře biskupa Bruse byly vcelku tolerantní, což byl pravděpodobně důsledek blízkého vztahu tohoto preláta k císaři Ferdinandu I., který byl náboženské toleranci poměrně nakloněn. (Blíže viz Pešek, J.: cit. dílo, str. 79.)

nášky Mikuláše Sellnecera a Simona Simonia. V roce 1567 nalezneme jméno Martina Bacháčka v seznamech studentů asi nejznámější protestantské univerzity ve Wittenbergu. V duchovním a intelektuálním centru luteránské víry poslouchal přednášky Paula Ebera, Křištofa Perela a Kašpara Crucigera. Tato první studijní cesta po zahraničních univerzitách trvala několik let.

Podle vlastního sdělení¹⁵ se Martin Bacháček v roce 1570 vrátil do Čech. Nabyv v cizině dostatek zkušeností a mnohé vědomosti, nastoupil po návratu učitelskou dráhu, jak bylo tehdy obvyklé u starších, avšak ještě negraduovaných studentů. Působil nejprve jako soukromý učitel v rodinách šlechticů i měšťanů, ale posléze se objevuje na různých učitelských postech v některých městských školách v Království českém.

Jeho prvním působištěm bylo místo pomocného učitele (*successor*) na městské škole v Žatci. Tato škola tehdy disponovala vynikajícím renomé a poskytovala novým adeptům učitelského povolání dokonalou průpravu. (Podle některých his-

¹⁵ V dopise Adamu Koníkovi, senátoru města Vodňany, z 20. října 1606 píše Martin Bacháček o tom, že od „sedmdesátého roku“ (tj. od roku 1570) mnoho času strávil „s vyučováním pacholátek stavu panského, rytířského i také městského“. Viz Dvorský, F.: *Paměti o školách českých (Listář školství českého v Čechách a na Moravě od l. 1598 do 1616 s doklady starší i pozdější doby.)*, Fr. Urbánek, Praha 1886, str. 312.

torických pramenů však učitelský novic při svém žateckém pobytu těžce onemocněl. Nakonec se mu naštěstí podařilo chorobu překonat.)

Skvělé Bacháckovy pedagogické dispozice, které se poměrně záhy projevily, přispěly k tomu, že se v učitelské praxi výborně osvědčil. Proto zanedlouho měl svých schopností využít už nikoli jako pomocný či řadový učitel, ale jako správce školy (*rector*)¹⁶. Stalo se tak na městské škole v Pardubicích.

Učitelské a rektorské praxi věnoval Martin Bacháček asi pět let svého života. V roce 1576 se vrátil do Prahy a dle svého vlastního uvážení byl dostatečně připraven k tomu, aby dokončil svá studia na Karlově vysokém učení. Přihlásil se k bakalářské zkoušce na základě intimace, kterou vyhlásil děkan artistické fakulty Matyáš Molesin z Dielenberka.

Dne 21. srpna 1577 velice úspěšně obhájil svou bakalářskou tezi na téma: „Studia filosofická a zvláště astronomie jsou-li králům a knížatům ozdobou a hodna toho, aby je znali?“¹⁷ Jeho obhajoba byla natolik úspěšná, že se umístil na prvním

¹⁶ Je třeba poznamenat, že již na žatecké škole dosáhl Martin Bacháček díky svým schopnostem postavení rektorova zástupce (*conrector*). (Viz *Rukověť humanistického básnictví*, cit. vyd., str. 120.)

¹⁷ „Utrum atrium liberalium studia et praecipue astronomiae regibus et principibus viris sint ornamento et digna scitu nec ne?“ (Cit. dle Winter, Z.: O gradě bakalářském, In *De vita scholastica aneb o životě ve školách*, cit.

místě mezi 28 kandidáty. Na jejím základě pak byl děkanem Matyášem Molesinem z Dielenberka povýšen na bakaláře svobodných umění (*baccalaureus in artibus*).

Úspěšné zakončení první etapy jeho akademického postupu a přirozená zvědavost a touha po vědění ho zřejmě inspirovaly k dalším studiím, na která se znovu vydal do zahraničí. Tentokrát byla jeho studijní cesta kratší (pouze dva roky) a jejím cílem byly opět některé německé univerzity. V roce 1580 můžeme nalézt Bacháčkovo jméno mezi studenty zapsanými na univerzitě v Lipsku. Později pak pravděpodobně absolvoval některé přednášky na univerzitě v Altdorfu.¹⁸ V roce 1582 se však vrátil zpět do Prahy.

Na základě intimace děkana artistické fakulty Matyáše Grylla z Gryllova se přihlásil k magisterské zkoušce na této jediné fakultě pražské univerzity. Také tyto zkoušky úspěšně zvládl a 19. listopadu 1582 byl povýšen na magistra svobodných umění (*magister in artibus*).¹⁹ Dosažení nejvyššího akademického gradu bylo předpokladem k další akademické dráze.

vyd. str. 64–65.) Téma bakalářské teze (podle tehdejšího zvyku si ho mohli bakaláři sami volit) jasně poukazuje ke koncentraci na astronomickou vědu, která byla hlavní oblastí odborných zájmů Martina Bacháčka.

¹⁸ Kolem jeho altdorfského pobytu panují některé pochybnosti. Viz Pešek, J.: cit. dílo, str. 83.

¹⁹ Tématem teze, kterou Martin Bacháček obhajoval u Mistra Dvorského, bylo: „Utrum astrologiae observationes prosint medicis ad indicandos morbos et curandos an minime?“ (Přispívají či nepřispívají astrologická

A vskutku vzápětí byl nyní už Mistr Martin Bacháček z Nauměřic přijat do sboru mistrů pražské artistické fakulty. Záhy potom se stává členem Karlovy koleje pražské univerzity, což znamenalo v podstatě přijetí do profesorského sboru, tj. příslušelo mu označení „*magister actu regens*“²⁰.

V závěru roku 1582 (ve věku více než 40 let) se tak definitivně nauměřický rodák a stále ještě poddaný pana Hartvíka Žejdlice ze Šenfeldu vydal na dráhu učence a akademika, na níž se pak pohyboval tři desetiletí až do konce svého poměrně dlouhého života.

V první fázi se Bacháčkovi podařilo poměrně rychle získat nejrůznější akademické posty a funkce. Už v letech 1583 až 1584 zastával pozici tzv. *dispensator lectionum* – člena profesorského sboru, který měl na starosti rozvržení přednášek a jejich přidělování jednotlivým vyučujícím. V roce 1584 se pak stal tzv. *collector pecuniarum* – tj. jakýmsi správcem fakultní pokladny. Kromě postů souvisejících přímo s výukou a fungováním artistické fakulty získal záhy také posty na univerzitních kolejích. V roce 1583 poprvé zastával funkci probošta (*praepositus*) Karlovy koleje, později pak v letech 1584 a 1586 stál v čele Loudovy koleje.

pozorování lékařům k odhalování a léčení chorob?“) Cit. dle Pešek, J.: cit. dílo, str. 82. (Přel. M.H.) I zde se projevilo hlavní odborné zaměření novopečeného mistra.

²⁰ Viz Smolík, J.: *Mathematikové v Čechách od založení university Pražské až do počátku tohoto století*, nákladem vlastním, Praha 1864, str. 9.

Rok 1586 je pak možno považovat za počátek druhé fáze Bacháčkovy akademické dráhy. V tomto roce byl totiž Mistr Martin Bacháček poprvé zvolen do čela artistické fakulty jako její děkan. Do konce svého života pak už vždy zastával na pražském vysokém učení jen nejvyšší akademické posty.

Než bude podán přehled těchto akademických postů, které Mistr Bacháček zastával, je třeba připomenout jednu podstatnou okolnost, jež vlastně byla předpokladem další akademické dráhy a výrazně tak ovlivnila jeho životní osudy.

Jak už bylo dříve uvedeno, narodil se budoucí akademický hodnostář jako poddaný nauměřického pána Hartvíka Žejdlice ze Šenfeldu. V tomto poddanském vztahu byl stále ještě i v době, kdy byl poprvé zvolen děkanem artistické fakulty. Přirozeně, že takový vztah nebyl v souladu se společenským postavením a všeobecnou prestiží, které se jistě osoba zastávající tak vysoké akademické posty těšila.²¹

²¹ Již byla vzpomenua jistá podobnost životních osudů Martina Bacháčka a Šimona Partlického ze Špicberka (viz pozn. č. 3). Tento astronom se také musel kvůli povýšení na mistra svobodných umění obrátit na tehdejšího rektora pražské univerzity Julia Šlika, aby jeho prostřednictvím dosáhl u Jana Václava Vencelíka z Vrchovišť a na Třešti vyvázání z poddanství. (Viz Rajchl, R.: cit. dílo.)

Dnem 24. února roku 1590 se vše změnilo, neboť Mistr Bacháček byl na žádost pražské univerzity definitivně vyvázán z poddanského vztahu. Tím však závažné změny společenského postavení a osobní prestiže Mistra Bacháčka zdaleka neskončily. Zásluhy tohoto muže na akademickém poli a jeho všeobecná vážnost byla v té době už na tak vysoké úrovni, že 7. prosince následujícího roku byl Mistr Martin Bacháček povýšen císařem Rudolfem II. do šlechtického stavu a získal přídomek „z Nauměřic“²² a zároveň i erbovní znamení, na kterém bylo vyobrazeno souhvězdí okřídleného koně (Pegasus). Takovým způsobem byl završen společenský vzestup venkovského člověka, který se narodil jako prostý poddaný.

Vraťme se však k samotné akademické kariéře. Její průběh lze sledovat ve dvou liniích. Předně se jednalo o posty administrativně správní, které byly spojeny s výraznými pravomocemi a řadou ekonomických výhod. Pro Mistra Bacháčka to znamenalo především výrazné zlepšení životních podmínek a existenčního zabezpečení. V důsledku toho mohl, jak už bylo naznačeno, leckdy půjčovat peníze a materiálně pod-

²² Celé jméno nového příslušníka šlechtického stavu tedy znělo Mistr Martin Bacháček Nauměřický z Nauměřic. Jeho erbovní znamení je zobrazeno na začátku této knížičky. Na štítu je tzv. „mluvící znamení“, tj. znamení, které vystihuje nositele erbu. Zde je to názorné vyobrazení (heraldicky vyjádřeno tzv. obecný kus) souhvězdí Pegasa. Na erbovní přílbě bohatě zdobené rozevlátými fafnochy je na místě tzv. klenotu umístěn lukostřelec.

porovat studenty ze svého kraje, což konvenovalo jeho přirozené štědrosti a pohostinnosti. Ostatně stejným způsobem se choval i vůči mnohým nastupujícím sukcentorům a rektorům městských škol.²³

V akademickém prostředí Karlovy univerzity v Praze byly takovými posty zejména pozice tzv. proboštů (*praepositi*) jednotlivých kolejí tohoto vysokého učení.²⁴ Probošti (resp. u některých kolejí direktori) prováděli hospodářskou správu

²³ V literatuře se objevují i zprávy o tom, že si Mistr Bacháček leckdy žil nad poměry (a následně dokonce nuzoval) a jeho štědrost přesahovala výši jeho příjmů. Proto měl údajně po sobě zanechat mnoho dlužných částek. Pravděpodobně se jedná o špatně interpretovaná historická data. (Viz Pešek, J.: cit. dílo, str. 86.) Ostatně o dobrých majetkových a existenčních poměrech Mistra Bacháčka vypovídá i ta skutečnost, že si v Míchli postavil dům (chalupu). K tomu je ovšem nutno podotknout, že ke svému užitku měl jen spodní podlaží, kdežto hořejší světnici poskytl jako útočiště michelské škole. (Viz Winter, Z.: *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XVI. století a XVII. století, kulturně historický obraz*, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha 1901, str. 86.)

²⁴ V Bacháckově době mělo Karlovo vysoké učení v Praze tyto koleje:

- Kolej Karlova (tzv. Magna)
- Kolej krále Václava
- Kolej Všech svatých (tzv. Andělská)
- Kolej královny Hedviky
- Kolej Rečkova
- Kolej Loudova

Viz Smolík, J.: cit. dílo, str. 9.

koleje, vykonávali právo nad poddanými ve vsích, které byly v držbě jednotlivých kolejí, dohlíželi na dodržování kolejních statut, urovnávali vzájemné spory mezi mistry atd.

Mistr Bacháček se už v roce 1583 stal proboštem Karlovy koleje. (Stalo se tak ještě jednou v roce 1591.) V letech 1584 a 1586 stál jako probošt v čele Loudovy koleje a konečně v roce 1604 se stal proboštem zřejmě nejvýnosnější a nejprestižnější koleje, tj. koleje krále Václava. Zde také v posledních letech svého života bydlel, zřídil si v malé věžičce dokonce provizorní astronomickou observatoř a nakonec v tomto příbytku i zemřel.²⁵

Druhou linií akademické dráhy Mistra Martina Bacháčka bylo zastávání postů ryze akademických. Bez nadsázky je možné konstatovat, že postupně v této oblasti zastával všechny nejdůležitější pozice na Karlově vysokém učení.²⁶ Podějme jejich stručný výčet:

- děkan artistické fakulty (v letech 1585–1586, 1593–1594)
- prorektor univerzity (v letech 1591, 1593, 1597, 1602)
- rektor univerzity (v letech 1598–1599 a 1603–1611)

²⁵ Nedlouho potom, co se stal proboštem koleje krále Václava, poskytl zde Mistr Bacháček na čas ubytování i svému příteli astronomu Johannu Keplerovi. (Viz Horský, Z.: *Kepler v Praze*, cit. vyd., str. 151.)

²⁶ Je třeba ovšem upozornit na to, že na přelomu 16. a 17. století měla pražská univerzita toliko jedinou, artistickou fakultu.

Tento stručný přehled mluví jasně sám za sebe. Celé jedno čtvrtstoletí mezi lety 1586 až 1611 se Mistr Martin Bacháček z Nauměřic pohyboval vždy v okruhu nejvyšších představitelů staroslavné pražské univerzity. Je to vskutku obdivu a úcty hodné, zvláště když si uvědomíme, že Mistr Bacháček nikdy nebyl pouze pasivním nositelem těchto funkcí, ale naopak jeho vysoce aktivní působení znamenalo pro pražské vysoké učení a prostřednictvím něho i pro celé tehdejší české školství veliký přínos a bylo jedním z faktorů, které se zasloužily o poměrně značný vzestup renomé této „*alma mater*“ jak v domácím, tak zahraničním prostředí.

Ať už vykonával jakoukoli univerzitní funkci, vždy mu tanul na mysli prospěch této instituce a její otevírání se vůči domácí i zahraniční akademické scéně. Příléhavě to formuloval Z. Horský: „... Bacháček téměř celý svůj čas obětoval úsilí o rozvoj univerzity a prolomení její malosti...“²⁷, byť k tomu lze připojit výhradu vůči asi ne úplně adekvátnímu termínu „malost“.

Jistě bude vhodné doplnit přehled životních osudů Mistra Bacháčka také o určitou psychologizující charakteristiku. Podle dobových svědectví jeho přátel a univerzitních kolegů, stejně jako jeho studentů, to byl muž pobožný, mravopočetný, pevný v úmyslech, dobré a přátelské povahy, praktického

²⁷ Horský, Z.: cit. dílo, str. 151.

ducha a výrazných organizátorských a řídicích schopností. Kromě toho byl až sousedsky dobrosrdečný a štědrý. Na první pohled by se mohly tyto osobnostní charakteristiky jevit až příliš idealizované, nicméně z dobových svědectví vskutku vystupuje postava tohoto muže v takové podobě. K tomu lze ještě podotknout, že zvláště vůči studentům pocházejícím z jeho rodného kraje se choval Mistr Bacháček velice vstřícně a byl ochoten vždy pomoci jak radou či duchovní podporou, tak i formou půjček větších či menších obnosů.

Samozřejmě, že i slovutný Mistr Martin Bacháček z Nau-
měřic měl své lidské slabosti. Například někdy až neúměrně
holdoval vinnému moku. Víno pil rád a hojně, což dokonce
vedlo k některým nepříjemným důsledkům. Při některých
pitkách se dostával do konfliktů s Mistrem Mikulášem Troi-
lem Hagiochoranem²⁸, který byl rovněž zdatným konz-
umentem dobrého vína. Jedna z těchto při skončila dokonce
potyčkou, při které Bacháček ve stavu opilosti hodlal shodit
svého protivníka z pavlače na dvůr. Byl za to následně po-
trestán univerzitním kolegiátním soudem ročním zákazem
neúměrného veřejného pití vína.²⁹

²⁸ Mikuláš Troilus Hagiochoranus alias Mikuláš Troilus ze Svatého Pole u Dobříše (1571–1631), humanista a pedagog, děkan artistické fakulty pražské univerzity, prorektor a rektor (1621–1622) téhož vysokého učení. V roce 1622 byl přinucen složit úřad a o několik let později musel odejít do exilu do saské Pirny, kde také zemřel.

²⁹ Stalo se tak podle archivních záznamů v roce 1592. Viz *Archiv Karlovy univerzity*, A 13b, folio 264. Cit. dle Peška, cit. dílo, str. 84.

Nutno ovšem podotknout, že tato jeho slabost nikterak neumenšovala jeho autoritu a oblibu mezi studentstvem, pravděpodobně ji naopak posilovala. Stejně tak mezi univerzitními kolegy nevyvolávala tato Bacháčkova slabost nějakou silnou nevoli a nevraživost. Spíše naopak, mistři byli shovívaví, jak to dosvědčuje například záznam v *Archivu Karlovy univerzity* z roku 1605, který cituje J. Pešek³⁰, o tom, že v Karlově koleji pražského vysokého učení se bude víno pít pouze dvakrát za týden, nicméně pokud kolej navštíví Jeho Magnificence, toto nařízení může být porušeno.

Velkou životní aktivitu a energii si Mistr Bacháček uchoval až do pozdního věku. Je třeba si uvědomit, že v pozici rektora staroslavného pražského vysokého učení působil ještě ve věku více než sedmdesáti let. Jeho tehdejší kolegové ho považovali za veselého a hovorného „staříčka“, který stále ještě byl dobře schopen reprezentovat Karlovu univerzitu a navíc disponoval mnoha a mnoha kontakty doma i v zahraničí.³¹

³⁰ Tamtéž.

³¹ Z. Winter popisuje pozdní dobu Bacháčkova zastávání rektorské funkce těmito slovy: „Hovorný stařeček sic už k práci nebyl, ale minulou svou prací a jménem svým zajisté vysokou školu výborně reprezentoval. Měltě dobré jméno i za hranicemi, jak svědčí básně r. 1613 v Norimberce na smrt Bacháčkovu tištěné. Ostatně byl též horlivým příznivcem reformace universitní, tak horlivým, že starší i mladší sobiky mezi kolegy daleko nechával za sebou a zahanboval je...“ (Winter, Z.: *Děje vysokých škol pražských od secesí národů po dobu bitvy bělohorské (1409–1622)*, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha 1897, str. 110.)

O velké životní energii a vitalitě Mistra Bacháčka svědčí také to, že i poslední dny a měsíce svého života byl stále ještě schopen konat astronomická pozorování a vést o nich korespondenci s přítelem Johannem Keplerem.³²

Nakonec o jeho neochotě poddat se stáří, nemoci a myšlenkám na smrt vypovídá skutečnost, že těsně před svým skonem, když přišli univerzitní kolegové do jeho příbytku v koleji krále Václava, aby se společně modlili a zpívali žalmy a litanie, poměrně záhy je přerušil s tím, že daleko vhodnější bude, aby mu vyprávěli, co nového je v *alma mater* a co je v nejbližší budoucnosti očekáváno.³³

Nemoc a tělesná sešlost přesto vykonaly své a vitální „staříček“ smrti neunikl. Mistr Martin Bacháček Nauměřický z Nauměřic zemřel v noci ze 16. na 17. února 1612 ve (na tehdejší dobu) velice pokročilém věku 73 let. Dne 20. února téhož roku bylo jeho tělo pohřbeno pod náhrobkem z červeného mramoru v kapli Božího těla na tehdejším Dobytčím trhu (dnes Karlově náměstí), kde byli pravidelně pohřbíváni zesnulí představitelé Karlova vysokého učení. Později byla tato kaple zbořena.

³² Poslední list, ve kterém Mistr Bacháček popisuje J. Keplerovi svá pozorování konjunkce Měsíce a Jupitera v souhvězdí Lva, je datován 19. ledna 1612, tedy necelý měsíc před Bacháčkovou smrtí. List je uložen v *Archivu Karlovy univerzity*, 13b, p. 215.

³³ Viz *Rukověť humanistického básnictví*, cit. vyd., str. 120.

Bacháčkova *alma mater*, staroslavná Karlova univerzita v Praze a spolu s ní i slavná žatecká vyšší městská latinská škola uctila památku svého dlouholetého rektora, jak bylo v tehdejších dobách běžným zvykem, vydáním monumentální sbírky epicedií (tj krátkých či kratších truchlivých básnických skladeb s určitou strukturou) pod názvem *Monumentum sempiternum*, přičemž plný název tohoto pamětního spisu zněl patričně slavnostně a vznešeně:

Monumentum sempiternum

***Nobili, et clarissimo viro D. M. Martino Bachacio
a Naumierzicz***

***Rectori universitatis Pragensis vigilantissimo
Collegii regis Wenceslai praeposito meritissimo
Mathematico probatissimo***

Litterarum, litterarorumque promotori benignissimo

Patri, collegae, praeceptoris desideratissimo

Pie in Christo cum vixisset annos LXXIII.

XVII. Februarii anno 1612 e vivis sublato

Debitae gratitudinis

***ergo ab academia Pragensia positum.*³⁴**

³⁴ Citováno dle Bohuslaj Balbini *Bobemia docta seu virorum omnigena eruditione et doctrina clarorum Bobemiae, Moraviae et Silesiae nomina elogia, et litteraria monumenta*. Praegae Veteris 1777, str. 178. (Text dostupný z: [http://www.clavmon.cz/bbbd/.](http://www.clavmon.cz/bbbd/))

Překlad (M.H.):

Věčný památník

Urozenému a nejjasnějšímu muži, panu Mistru Martinu Bacháčkovi
z Nauměřic

Sborník má dvě části. V první jsou obsaženy básně univerzitních učitelů a kromě toho i úřední oznámení smrti Mistra Bacháčka, jehož autorem byl tehdejší prorektor pražského vysokého učení Jan Campanus Vodňanský³⁵. Toto oznámení obsahuje důležité biografické údaje a líčí se v něm také poslední chvíle učenčova života. Druhou část sborníku tvoří básně učitelů a žáků žatecké školy.³⁶

Smrt Mistra Martina Bacháčka byla připomínána i v zahraňičí, což přirozeně svědčí o mezinárodním věhlasu jeho jména.

V roce 1613 uctili památku tohoto učenče jeho přátelé v německém Norimberku vydáním sborníku epitafií pod ná-

Vysoce starostlivému rektoru Pražské univerzity
Vysoce zasloužilému proboštu koleje krále Václava
Nejosvědčenějšímu matematikovi
Nejstědřejšímu podporovateli věd a učenců
Otcí, kolegovi, proboštu z nejžádanějších a nejvíce scházejících,
Který poctivě a zbožně žil v Kristu 73 léta
a 17. února roku 1612 opustil řady živých,
postaven těmi, kdož jsou zavázáni vděčností,
tedy od akademie Pražské.

³⁵ Této postavě, shodou okolností také absolventu jihlavské vyšší latinské školy, bude věnován jeden z dalších svazků ediční řady *IGLAVIA DOCTA*.

³⁶ Storchová, L.: *Paupertate styloque connecti (Utváření humanistické učenčeské komunity v českých zemích)*, Scriptorium, Praha 2011, str. 192, případně též *Rukověť' humanistického básnictví*, cit. vyd., str. 121.

zvem: *Memoriae ... M. Martini Bachacii, philosophi et mathematici academ. Prag. etc. epicedia consecrata ad amicus...* Norimbergae typis Abrahami Wagenmanni 1613.³⁷ (Památce... Mistra Martina Bacháčka, filosofa a matematika pražské Akademie atd. od přátel zasvěcená epicedia... přel. M.H.)

³⁷ Viz *Rukověť humanistického básnictví*, cit. vydání, str. 121.

Dílo Mistra Martina Bacháčka z Nauměřic

Pokusit se podat přehledně a výstižně základní charakteristiku duchovních počínů a díla Mistra Bacháčka není vůbec snadný úkol, a to i přesto, že byl, jak již uvedeno, svými současníky i bezprostředními následovníky hodnocen a uznáván jako jeden z nejvzdělanějších mužů své doby³⁸.

Úloha je totiž neobyčejně znesnadněna tím, že Mistr Bacháček téměř vůbec nepublikoval a nezanechal po sobě prakticky žádné větší či menší pojednání, resp. učený traktát, který by se mohl stát základním a určujícím vodítkem při pokusu o uvedenou charakteristiku. Byl to učenec s širokým rozhledem disponující rozsáhlými vědomostmi a znalostmi a bohatými zkušenostmi, který však své úsilí vůbec nekoncentroval do sepisování odborných textů a publikování učených knih. Těžiště jeho působení a jeho hlavní cíle a záměry byly spojeny zejména s přímou pedagogickou praxí a organizátorskou činností³⁹, což přesvědčivě dokumentuje, že se skutečně tvůrčí a invencí nadaná osobnost

³⁸ Na důkaz svého obdivu a úcty mu řada z nich věnovala své spisy nebo básně, například Jan Campanus Vodňanský, Adam Rosacius, Šimon Beňovský, Václav Rokycanský, Samuel Labusius aj. Viz *Rukověť humanistického básnictví*, cit. vyd., str. 120–121.

³⁹ „... Pro jeho působení není charakteristická skvělá literární činnost, nýbrž neúmorná píle, rozvaha a dobré organizační schopnosti. Všechny své vlastnosti věnoval rozvoji školství, zvláště partikulárních škol.“ (*Rukověť humanistického básnictví*, cit. vyd., str. 120.)

může prosadit a realizovat rozmanitými způsoby, nikoli pouze a výhradně formou sepisování učených traktátů a odborných pojednání.

Výše uvedené ovšem nezakládá důvod k tvrzení, že po sobě Mistr Bacháček nezanechal žádnou písemnou pozůstalost. Naopak, je-li jeho dochovaná pozůstalost nahlížena (či dokonce měřena) čistě kvantitativně, pak takové posouzení vede k závěru, že málokterý představitel české vědy, vzdělanosti a kultury po sobě zanechal tak obsáhlý písemný materiál v podobě úřední, poloúřední i soukromé korespondence, úředních vyhlášek, intimací a řady dalších dokumentů.

Tato korespondence a úřední dokumenty přirozeně pocházejí zejména z doby Bacháčkova působení ve vysokých akademických postech Karlova učení v Praze. Dříve jsme konstatovali, že rektorská funkce na pražském vysokém učení byla v předbělohorské době spojena s výkonem správy nad soustavou městských škol v Čechách a zčásti i na Moravě. Takový výkon správy byl spojen s neobyčejně rozsáhlou úřední písemnou agendou, jejíž obstarávání vyžadovalo velké nasazení a spoustu času.

Navíc podle svého vlastního vyjádření věnoval Bacháček této činnosti a především její přehledné a důkladné evidenci nezměrnou, až pedantickou pozornost a téměř dokonalou péči. Sám o tom vypovídá: „Psaní k ouřadu rektora učení Pražského odsílaná ingrossirována nejsou, leč by na některých mnoho chtělo záležitosti, než chovají se spolu svázaná na jeden

každý rok při ouřadu rektora a snadno mohou, byť jejich datum bylo před mnoha lety, se vyhledatí a to takovým způsobem, jestli budoucí páni rektorové budou chtítí takový obyčej zachovávatí anebo lepší vymysletí: já sem na mé jedno i druhé rektorství catalogum těch měst, do kterých se správcové školní podávají, po alfabete udělal a to na latinsko, jako „Alba aqua, Bílina“ a to město sem poznamenal numero primo a jiná consequenter, a tu sem poznamenal netoliko pana faráře než i oficiály, a to sem každého půl léta připisoval a jestli se proměna stala i to sem napsal v krátkých slovích.“⁴⁰

Bohužel všechny tyto Bacháckovy evidenční soupisy a opisy, doklady jeho neobyčejné pečlivosti a pořádkumilovnosti, se nedochovaly, nicméně naštěstí se dochovalo velké množství samotných písemných dokumentů, a to především odeslaných úředních listů, které se týkaly obsazování jednotlivých učitelských či rektorských míst, posuzování výkonu učitelského povolání, dále pak nařízení o vyučování, zachovávání školního řádu, o dohlížení do škol, kázní žákovstva, o vyšetřování, rovnání sporů mezi učitelstvem a správci duchovními atd.⁴¹

⁴⁰ Citováno dle Dvorský, F.: cit.. dílo, předmluva, str. II.

⁴¹ Tyto listiny byly uloženy v *Královském českém archivu zemském* v oddílu *Oeconomica* B 14, B 15, B 17, B 18, B 21, B 25. Dnes jsou uloženy v *Archivu Karlovy univerzity* pod stejným označením. Pro nás je důležitá zejména část B 18, kde je in folio uchováno 496 listů z časů rektorování Mistra Bacháčka. Jejich zpracováním se zabýval historik J. Pešek. Viz Pešek, J.: cit. dílo, str. 76.

Z těchto dochovaných a posléze tiskem vydávaných úředních a polouředních listů se může čtenář dovědět mnohé o způsobech, jaké Mistr Bacháček používal při řízení české školské soustavy i při správě univerzitních kolejí a jejich hospodaření a majetku. A nejen to, rektor Karlovy univerzity využíval této úřední korespondence i k tomu, aby se vyjadřoval k obecnějším otázkám a problémům vážícím se k výkonu učitelského povolání, ke správě školských zařízení a vůbec k celkovému fungování české školské soustavy. S jistotou, více či méně zjevnou invektivou charakterizoval onu Bacháčkovu korespondenci i znalec českého předbělohorského školství Z. Winter: „Za Bacháčka zvláště v posledních dobách jeho života nebyvaly pověřící listy nikoli holými dekrety úředními; starý Bacháček, odporučil-li svého vyslaného, vkládal do listu leccos, co měl na srdci a někdy i řeč prázdnou.“⁴²

Pro ty, kteří se zajímají o pozoruhodnou historii české vzdělávací soustavy v době rudolfínské, však mají podobné osobní Bacháčkovy názory a stanoviska vysokou informační hodnotu, neboť jsou (samozřejmě poněkud zkreslenou a zaujatou, neboť výhradně z Bacháčkova osobního pohledu pojímanou) důležitou výpovědí o řadě detailů ze života českých městských škol té doby. Navíc se v nich zračí nejen všestranná Bacháčkova snaha o pozvednutí úrovně českého školství a jeho důrazné připomínání osobních morálních

⁴² Winter, Z.: *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XVI. století a XVII. století, kulturně historický obraz*, cit. vyd., str. 127.

a odborných kvalit veškerého učitelstva, ale také jsou zde zachyceny mnohé negativní jevy, které tuto snahu mařily a se kterými se musel tehdejší „ministr školství“ potýkat.

Tak je možné se v těchto listech dočíst o tom, že kantoři dle Bacháčkova názoru nemohou být žádní „frejherové“⁴³, že mnozí z nich jen zhýrale „korbely vysušují“⁴⁴, ba dokonce, že „když adept přijde, umí pěkně požádati za conditionem a hned, jak mu odpověď dána, ptá se, co jest platu, jaká na faře expensi, jací sousedé, mnoho-li dávají na expensi...“⁴⁵

Na druhé straně jsou v této korespondenci obsaženy mnohé doklady toho, jak Mistr Bacháček nabádá purkmistry a jiné představitele měst k tomu, aby se o svou školu a její učitel-

⁴³ Tak píše Mistr Bacháček v dopise Velvarským z 27. března 1599: „A jsouce v tom od vrchnosti napomenuti, abychom v školách našich a při správčích školních některý dobrý řád nařídili, aby porozuměti mohli, že pod vrchností se zdržují a žádní frejherové že nejsou, to učiniti musíme za příčinou zdržení dobrého řádu, tak aby správcové škol žádných pomocníkův, poběhlcův a zkažených žákův k sobě bez jistého našeho vědomí nepřijímali...“ (Dvorský, F.: *Paměti o školách českých*, cit. vyd., str. 13.)

⁴⁴ V listě Přeloučským ze 7. dubna 1599 píše: „... na tom dosti jest, aby leckterýs zkažený a nedoučený žák naši mládež vyučoval, jakož se to na oko při všech téměř sukcentořích a kantořích spatruje, že sami nic se nenaučivše, leč korbely vysušovati, aby mohli dobrý depress (hluboký hlas – pozn. M.H.) mítí, jiné vyučovati chtějí, což jest proti rozumu a s velikou zkázou mládeže naší.“ (Dvorský, F.: *Paměti o školách českých*, cit. vyd., str. 15.)

⁴⁵ Winter, Z.: *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XVI. století a XVII. století, kulturně historický obraz*, cit. vyd., str. 115.

ský sbor dobře starali. Na adresu těch městských a obecních správ, které právě tak postupovaly, pak nešetří chválou.⁴⁶

Nelze tedy než konstatovat, že tato početná korespondence může být a je velice dobrým a bohatým zdrojem informací nejen o vlastní Bacháčkově neutuchající snaze obstarat a zařídit vše potřebné pro správné a efektivní fungování soustavy městských škol, ale také o mnohých detailech jejich celkové úrovně, o potřebách jednotlivých městských škol, o potížích se zajištěním výuky atd.

To by tedy byl jeden okruh díla Mistra Bacháčka, okruh, který lze bez nadsázky považovat za základní a rozhodující. Ostatně on sám v tomto smyslu opakovaně vystupoval a veřejně se hlásil k tomu, že jeho hlavním cílem a posláním je pozvednutí úrovně českých škol zajišťujících všeobecný přístup ke vzdělání pojímaném v humanistickém duchu jako jedna z nejvyšších lidských hodnot. V Bacháčkově přístupu, podobně jako u řady jeho kolegů, se tak odráží hlavní ideje záalpského renesančního humanismu, který právě vzděla-

⁴⁶ V dopise purkmistru a radě města Domažlice z 5. prosince 1599 Bacháček píše: „... a od osoby mé děkuji, že tak bedlivý pozor nad školou a opravdovým pokladem města V.M. míti ráčíte: nebo není pochybné jak dobře zvedenou mládež míti budeme, že i církve a obecné dobré také dobře opatřeno bude. A poněvadž ve školách toho všeho dobrého začátkové se berou, ovšem dobře činiti ráčíte, že jste školu s nemalým nákladem dali vystavěti a o to se postarati ráčíte, aby dobrý řád i také pořádek v učení v ní byl zachován.“ (Dvorský, F.: *Paměti o školách českých*, cit. vyd., str. 3.)

nost jednotlivců i celého národa pojímal jako klíč k úspěšnému rozvoji lidského společenství.⁴⁷

Například ve své děkanské intimaci, tj. pozvánce k bakalářským zkouškám, kterou proslovil na den sv. Cypriána v roce 1586, se zamýšlí nad obecným a bohužel dosti rozšířeným názorem, že školy (at' městské a nebo dokonce vysoká učení) a jejich studenti jsou „prázdná břemena zemská“, a podrobuje ho zasloužené kritice. Takový stav odůvodňuje tím, že dosud si konšelé a všechen lid českých obcí málo uvědomuje, že školy jsou „klenoty obcí nejvzácnější“ a že bohužel je „hloupý lid, který tvrdí, že školy jsou pro lenochy“. V tomto směru je „lid velkým učitelem omylu!“⁴⁸

Mistr Martin Bacháček však nesetrvával u pouhých proklamací a halasných prohlášení. Praktickými kroky a opatřeními usiloval o sjednocení a progresivní úpravy českého školství, především o to, aby rektori, učitelé, sukcentori i kantoři byli lépe připravováni a vzděláváni. To mimo jiné vyžadovalo, aby na pražské vysoké učení odcházeli studovat skutečně ti nejnadanější, kteří by potom mohli plnit dobře své učitelské poslání.

⁴⁷ Stejnou orientaci na tzv. melanchthonovský ciceroniasmus (tj. jednu z podob záalpského humanismu) jsme mohli sledovat i u Vavřince Benedikta z Nudožer, kterému byl věnován první svazek řady *IGLAVIA DOCTA*. Nelze nepřipomenout, že jedním z ohnisek tohoto myšlenkového proudu a pedagogického hnutí byla právě jihlavská vyšší latinská škola, na níž oba mistři v mládí studovali.

⁴⁸ „Est populus magnus erroris magister!“ (Winter, Z.: *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*, cit. vyd., str. 475.)

Tato snaha však narážela zejména na všeobecný nedostatek studentstva. Proto v jednom listě zaslaném do českých a moravských škol vytýká rektor Bacháček rektorům a učitelům městských škol, že nepečují dostatečně o příliv schopných a nadaných studentů do kolejí pražské univerzity. V závěru poměrně ostře formulovaného dopisu se Mistr Bacháček obrací přímo k učitelům s plamennou výzvou: „Jestliže jste opravdovými syny matky akademie, tak ji podporujte a zvelebujte!“⁴⁹

Z oblasti správy a řízení české školské soustavy pocházejí i další důležité dokumenty, jejichž autorem či spoluautorem byl Mistr Bacháček. Předně nutno uvést návrh na zřízení vzorové vyšší latinské školy (tzv. classes) při Karlově univerzitě⁵⁰, ve kterém měl Bacháček možnost vyjádřit své základní představy a názory na to, jak by měla být organizována vyšší městská latinská škola, aby právě byla schopna plnit své po-

⁴⁹ „Si veri matris academiae filii estis, eam fovete et augete.“ (*Winter, Z.: O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje: Kulturní obraz 15. a 16. století.* Praha, Maticе česká, 1899, str. 79.)

⁵⁰ Pro zajímavost uveďme rozložení učební látky v jednotlivých třídách, jak ho Mistr Bacháček navrhl.

Classis prima (první třída) – V prvním oddělení se žáci učí číst a psát, ve druhém oddělení se seznamují se základy latinského skloňování a časování.

Classis secunda (druhá třída) – Žáci se učí zpaměti místa z katechismu a z evangelíí, na církevních a Ciceronových textech procvičují etymologii, skladbu a pravopis.

Classis tertia (třetí třída) – Žáci prohlubují znalosti latinské gramatiky, skladby a stylistiky a zároveň si osvojují základy řecké gramatiky.

slání ve smyslu přípravy studentů pro univerzitní studia.⁵¹ Tento návrh vypracoval ve spolupráci s Mistrem Vlaverinem v roce 1595. V roce 1598 byl tento jakýsi katechismus či řád pro vyšší latinské školy v českých městech uznán tzv. defensory za obecně platný. Později se pak Mistr Martin Bacháček podílel (spolu s Vavřincem Benediktem z Nudožer) na vypracování nového školního řádu.⁵² V těchto aktivitách se v mnohém směru uplatnil vliv humanistických pedagogických zásad. Na jedné straně to byl zmíněný melanchthonský ciceroniasmus, na straně druhé Mistr Bacháček byl velmi silně ovlivněn také humanistickými pedagogickými názory a postupy Johanna Sturma (1507–1589).⁵³

Classis quarta (čtvrtá třída) – Žáci se seznamují s výkladem řeckého textu evangelií, zároveň si osvojují základní pravidla rétoriky a prozódie.
Classis quinta (pátá třída) – Žáci především čtou řeči Ciceronovy, básně Vergiliovy a Horatiovy, texty Plútarcha a některých řeckých autorů. Zpaměti se učí odříkávat místa z Nového Zákona, z České konfese atd.
(*Rukověť humanistického básnictví*, cit. vyd., str. 123.)

⁵¹ Mistr Bacháček v této věci skutečně vyvinul neobyčejné úsilí. Nejenže spolu s Mistrem Václavem Vlaverinem sepsal pro tuto instituci vzorový školní řád, ale už od roku 1591 se pokoušel se svolením univerzitního sboru mistrů a za pomoci některých z nich (např. Vavřince Benedikta z Nudožer, Alberta z Kaménka aj.) uvést tuto vzorovou školní instituci v život. Bohužel, jak tomu často bývá, nedostával se na její provoz dostatek prostředků, a tak se občas stávala jen soukromou Bacháčkovou školou.

⁵² Pešek, J.: cit. dílo, str. 92.

⁵³ Johannes Sturm alias Ioannes Sturmius (1507–1589) byl německý humanistický pedagog a vychovatel, jehož názory výrazně ovlivňovaly formování

Martin Bacháček ovšem nesoustředil svou pozornost pouze na oblast zdokonalování správy a zvyšování úrovně českých a zčásti moravských městských škol, stejně tak (možná ještě více) mu tanula na mysli úroveň, resp. její pozvednutí, staroslavného Karlova vysokého učení. Proto také spolupracoval s Vavřincem Benediktem z Nudožer a jinými předními představiteli reformního hnutí na pražské univerzitě, které se rozvinulo zejména po roce 1608. Už při rektorské inauguraci v listopadu 1609 hovořil Mistr Bacháček ve své inaugurační řeči o tom, že „se naděje znovuvzkříšení akademie“.⁵⁴ Byť už dosáhl velmi pokročilého věku, přesto se snažil v následujících letech ještě přispět k obnově dobrého jména a vysokého odborného renomé pražské univerzity.

Předně se snažil odstraňovat staré a přežilé postupy a zvyklosti, které sice byly na jedné straně účtyhodné a poukazovaly ke starobylosti Karlova vysokého učení, na straně druhé ovšem diskvalifikovaly pražskou univerzitu a například odrazovaly mnohé nadějně mistry z českých a moravských zemí i ze zahraničí. Takovou zvyklostí byl třeba celibát mistrů a hodnostářů pražského vysokého učení.⁵⁵

německého středního a vyššího školství. Srov. Tinsley, B.S.: Johann's Sturm's Method for Humanistic Pedagogy, *The Sixteenth Century Journal*, vol. 20, No. 1, 1989, str. 23–40. Popřípadě též Storchová, L.: cit. dílo, str. 93 a násl.

⁵⁴ Winter, Z.: *Děje vysokých škol pražských*, cit. vyd., str. 93.

⁵⁵ Pešek, J.: cit. dílo, str. 87.

Situace však nebyla jednoduchá, neboť se v té době objevovaly i mnohé radikalizující a neseriózní snahy, kterým bylo třeba čelit. Stejně tak musel Mistr Bacháček zvládnout ve své rektorské pozici i aféru, která vznikla po roce 1602 (tedy v době, kdy rektorem univerzity byl Jan Adam z Bystřice a pak Marek Bydžovský z Florentýna), kdy student zlovolný a špatný Pavel Jizbický z Jizbice uveřejnil ve Wittembergu básně hanobící a urážející pražskou univerzitu a její mistry.⁵⁶ (Tyto Jizbického hanopisné básně vážně poškozovaly renomé Karlovy univerzity v zahraničí.)

Výstupy celého tohoto Bacháčkova úsilí nejsou často konkrétně a bezprostředně hmatatelné, nicméně samotný vývoj české vzdělanosti a kultury na přelomu 16. a 17. století zvláště ve zpětném pohledu potvrzoval, že právě v tomto okruhu vykonal Mistr Martin Bacháček z Nauměřic veliký a poctivý kus duševní práce.

Zůstat u výše uvedených konstatování by bylo přinejmenším zkreslením naší charakteristiky. Dílo nauměřického rodáka v duchovní a intelektuální oblasti bylo daleko rozmanitější. Mistr Martin Bacháček byl nejen skvělým organizátorem a správcem české vzdělávací soustavy, ale sám do jejího chodu přispíval nemálo i jako organizátor vědeckého a učenického života, skutečný učenec a výborný učitel.

⁵⁶ K tomu srov. Winter, Z.: *Děje vysokých škol pražských*, cit. vyd., str. 79 a násl.; Dvorský, F.: *Paměti o školách českých*, cit. vyd., str. 165 a násl.

Jeho základním odborným zaměřením byla matematika, astronomie, fyzika a geografie. Ani tady ovšem nemáme k dispozici žádné obsáhlejší odborné pojednání z pera Mistra Bacháčka.⁵⁷ Všechny povinnosti spojené s výkonem akademických a administrativně správních funkcí natolik vázaly jeho čas, že není nic podivného na tom, že nemohl svou pozornost plně věnovat těm oborům, o které měl vážný vědecký a odborný zájem. O vážnosti tohoto zájmu jistě svědčí i to, že svou základní orientaci na tzv. exaktní přírodní vědy (řeceno dnešními slovy) prokázal student a pozdější bakalář Martin Bacháček i při volbě témat svých tezí (bakalářské i magisterské)⁵⁸.

Na druhé straně neexistence žádného učeného traktátu neznamenaá, že by nebyl Mistr Bacháček vědecky činný. Na základě dobových svědectví je možné doložit, že například úroveň jeho astronomických pozorování byla vskutku vysoká a jeho odborné znalosti se velice dobře rovnaly znalostem a vědomostem předních astronomů té doby, kteří i díky blahovůli císaře Rudolfa II. nalézali v Praze azyl a zázemí.⁵⁹

⁵⁷ Údajně sestavil velice užitečné a ve své době ceněné (Používal je Tycho de Brahe i Johannes Kepler, Martin Horký i Daniel Basilius a jiní tehdejší hvězdáři – *Rukověť humanistického básnictví*, cit. vyd., str. 125.) astronomické tabulky *Efemerid*, které se ovšem bohužel do naší doby nedochovaly.

⁵⁸ Viz pozn. č. 17 a 19.

⁵⁹ Například pozorování domnělého přechodu Merkuru přes sluneční disk pomocí „*camera obscura*“ se účastnili Johannes Kepler, Joost Bürgi a Martin Bacháček. Viz Nový, L., et al.: *Dějiny exaktních věd v českých zemích do konce 19. století*, NČSAV, Praha 1961, str. 43.

Ostatně s těmi nejvýznamnějšími byl Mistr Bacháček v přátelských vztazích a mnohdy s nimi konzultoval svá i jejich astronomická pozorování.

Například to byl vynikající hvězdář a učenec Tadeáš Hájek z Hájku, kterého Mistr Bacháček obdivoval, avšak v první řadě to byl světoznámý astronom, matematik, fyzik, ale také vyhledávaný astrolog, Johannes Kepler, k němuž vzhlížel s obdivem jako k matematiku a astronomovi. Kepler na oplátku Bacháčka přijímal jako zdatného konzultanta v otázkách astronomických pozorování.⁶⁰

Osud navíc poskytl Mistru Bacháčkovi příležitost k tomu, aby podal Johannu Keplerovi pomocnou ruku. Když Kepler odešel na podzim roku 1604 od císařského dvora, využil Mistr Bacháček svého postavení rektora pražské univerzity a probošta koleje krále Václava, kde sám bydlel, a nabídl Keplerovi ubytování ve svém příbytku. Kepler to jistě uvítal a odvděčil se za to knižním darem univerzitní knihovně. Mistr Bacháček ovšem nezůstal u pouhého poskytnutí přístřeší, nýbrž dal vybudovat na kolejní zahradě prostou dřevěnou věž, která umožňovala lepší výhled na oblohu a tedy i dokonalejší astronomická pozorování.⁶¹

⁶⁰ Kepler na Mistra Bacháčka vzpomíná a dokonce se dovolává jeho svědectví ve věci pozorování Merkuru ve spisu *Phaenomenon singulare seu Mercuris in Sole visus*, vydaném v Lipsku v roce 1609. Viz Kepler, J.: *Sen neboli měsíční astronomie*, Paseka, NTM, Praha 2004, str. 106.

⁶¹ Horský, Z.: cit. dílo, str. 169.

V důsledku v té době už déletrvajícího přátelského vztahu mezi oběma astronomy se tak vyvinula situace, která byla prospěšná jak pro Keplera, tak pro pražskou univerzitu. Slavný vědec získal velice výhodné ubytování (na základě Bacháckovy intervence zřejmě neplatil za své ubytování na pražském Ovocném trhu v koleji krále Václava žádný nájem) a univerzita mu poskytovala jisté benefity z naturálních darů, které obdržela od přátel a některých českých měst. Kepler byl naproti tomu ochoten konzultovat s nadanými studenty a navíc v univerzitním azylu sepsal své nejvýznamnější vědecké pojednání *Astronomia nova*.⁶² Organizátorský duch Mistra Bacháčka se projevil i v tom, že se pokoušel zajistit pro Johanna Keplera profesorské místo na pražském vysokém učení, čímž by přirozeně *pro futuro* náramně vzrostla jeho prestiž. Takový počín byl však prakticky nerealizovatelný, protože tehdy stále ještě platil předpis celibátu univerzitních mistrů a členů profesorského sboru a Johannes Kepler měl svou rodinu. (Profesorský celibát byl nakonec zrušen až v roce 1612.) Proto nemohl být smělý Bacháckův plán realizován.⁶³

Vraťme se k samotné vědecké a odborné činnosti Mistra Bacháčka. Samozřejmě, že předpokladem úspěšných astronomických pozorování (a pravděpodobně i výroby a sestavování

⁶² Tamtéž, str. 170–171.

⁶³ Tamtéž, str. 170. Zajímavé přitom je, že přes přátelské kontakty a poměrně úzké vztahy nepochopil Martin Bacháček plně význam závěrů Keplerových astronomických zkoumání potvrzujících platnost nové koncepce Mikuláše Koperníka. (Viz Nový, L.: cit. dílo, str. 46.)

pozorovacích přístrojů, které se ovšem rovněž bohužel nedochovaly) byla skutečnost, že Mistr Bacháček byl skutečně výtečný „*mathematicus et physicus*“⁶⁴ a zároveň disponoval obsáhlými znalostmi a vědomostmi z geografie a kosmografie. Když se k tomu připočtou skvělé znalosti klasických jazyků (latiny a řečtiny) a hebrejštiny spolu s ovládnutím německého jazyka, pak je zřejmé, že Mistr Bacháček mohl velice dobře naplňovat a skutečně naplňoval požadavky kladené na tehdejší mistry vysokého učení – totiž schopnost jisté univerzality a širokého záběru vnitřně jednoceného ušlechtilými humanistickými ideály a představami.

Mistr Bacháček také všechny uvedené schopnosti dal do služeb svého pedagogického působení. Na univerzitě vedl přednášky matematické, fyzikální (*de arte sphaerica, de primo mobili*), geografické a kosmografické (zde se v mnohém řídil spisem Zikmunda z Púchova *Cosmographia bohemica*⁶⁵). Kromě toho usiloval o zavedení výuky klasické řečtiny a sám vedl přednášky věnované Homérovým eposům⁶⁶ a výkladu některých Aristotelových textů.

⁶⁴ V pohřební intimaci Mistra Jana Campana Vodňanského na Bacháčkův pohřeb stojí: „A ačkoli pokládal pro sebe za nutné pracovat ve všech částech filosofie a věd, přece nejvíce miloval matematiku...“ („Et quamvis in omnibus philosophiae partibus artibusque sibi elaborandum putavit, impensissime tamen mathesin amavit...“ Cit. dle Smolík, J.: cit. dílo, str. 83 – přel. M.H.)

⁶⁵ Pešek, J.: cit. dílo, str. 91.

⁶⁶ „Následujícího roku (1602 – pozn. M.H.) Bacháček připadl na myšlenku, nebylo-li by lze obnoviti fundaci dra France stran řeckého lektora;

S jeho odborným pedagogickým a vědeckým zaměřením souvisí i další okruh činností, v němž v jistém smyslu vynikl a zanechal po sobě výrazné stopy. Svou pozornost totiž zaměřil Mistr Bacháček i na kalendáře⁶⁷ a minuce⁶⁸, případně pranostiky⁶⁹ vydávané tiskem, které pak posílal jako drobné dárky svým přátelům a učitelům na městských školách. Při tvorbě těchto minucí a pranostik využíval Mistr Bacháček i své poměrně rozsáhlé znalosti z historie, jež ho rovněž výrazně zajímala, a občasně některé její části přednášel i na pražské univerzitě.

četl o tom založení v deskách a vypátrav všecho, prosil rektora a mistrů, aby směl jménem vši akademie o zadrželou fundaci se ucházeti. Sliboval, že bude sám řecky čísti, až tu bude plat.“ (Winter, Z.: *Děje vysokých škol pražských*, cit. vyd., str. 78.)

⁶⁷ Velký rozmach vydávání kalendářů nastal v českých zemích během 16. století. V roce 1513 byl k tomu účelu, tj. vydávání kalendářů a minucí, zřízen úřad „veřejného hvězdáře“ a prvním, kdo ho zastával, byl M. Václav Žatecký.

⁶⁸ Termín „minucí (minucy)“ je odvozen z toho, že součástí některých kalendářů byly různé lékařské rady a životosprávná naučení, jejichž nejdůležitějším prvkem bylo pouštění krve. Termín „minucí“ pochází právě ze zmenšení množství cirkulující krve („minuere“ znamená latinsky „zmenšovat“). Podle dobových informací vydal Mistr Bacháček patero kalendářů a jednu minucí „z učení Pražského“ v letech 1593–1596 a v roce 1606. (Smolík, J.: cit. dílo, str. 82 a násl.) Podle dalších informací byl Mistr Bacháček v samotném závěru svého života ustanoven do funkce tzv. veřejného hvězdáře a měl tedy na starosti právě vydávání kalendářů. Před ním vykonával tutéž funkci jeho univerzitní učitel Petr Kodiccil z Tulechova. Ostatně kalendáře vydával i proslulý Tadeáš Hájek z Hájku.

⁶⁹ Viz Palacký, F.: O pranostikách a kalendářích zvláště w XVI. století, *Časopis Českého muzeum* III, 1829, str. 38 a násl.

Velkou jeho životní zálibou se také stala tvorba globusů (*sphaera terrae*). V roce 1606 jeden vlastnoručně vyrobený exemplář chtěl prodat Karlově univerzitě. Zprvu byl však odmítnut a velký zájem projeвили jezuité, kteří ho chtěli pořídit pro účely výuky do Klementina. Nakonec se však Bacháček se svou *alma mater* dohodl na koupi této pomůcky. Výroba globusů je jistě náročná záležitost. Není úplně dobře známo, zda používal Bacháček při jejich výrobě tisky dovezené z ciziny, nebo je sám vlastnoručně kreslil.⁷⁰ V každém případě považoval tuto pomůcku za skvělý názorný prostředek pro výuku na městských školách.

Řadu svých dalších aktivit Mistr Bacháček směřoval do oblasti geografie a kosmografie. Například vlastním nákladem vydal a dodatkem obsahujícím vlastní jména krajín v českém jazyce opatřil spis Johanna Hontera *Rudimenta cosmographica* (první vydání v roce 1595)⁷¹.

⁷⁰ Blíže k tomu viz Kuchař, K.: *Naše mapy odedávna do dneška*, Praha 1958, str. 40.

⁷¹ B. Balbín v citovaném díle *Bohemia docta* uvádí: „... superest libellus Rudimentorum Cosmographicorum Joannis Honteri, quem Pragae an. 1595 vulgavit, omnibus Scholarum Rectoribus inscriptus, quem ad caput juvenutis patriae Bohemica nomenclatione expressis Provinciis reddidit utiliozem, & gratiozem.“ (str. 177) („... zbytek knížky *Rudimenta Cosmographica* Johanna Hontera, kterou v Praze v roce 1595 zpřístupnil všem rektorům škol, učinil užitečnější a vděčnější pro mládež tím, že opatřil popisované provincie (naší) vlasti českými názvy.“ Přel. M.H.) Johann Honter (1498–1549) byl reformátor z prostředí sedmihradských

Geografické a kosmografické pomůcky byly vůbec Bacháčkovou životní láskou. (Mapy, jak již bylo konstatováno, se naučil kreslit při svém působení v úřadu biskupa Antonína Bruse Mohelnického ve Vídni.) Nejenže dobře ovládal principy kartografické práce, on mapy také obkresloval a iluminoval, ale i nakupoval, směňoval a vytvářel jejich unikátní sbírky, které potom často daroval svým přátelům, a nebo je přenechával jako pomůcky městským školám. Počet map, které prošly rukama Mistra Bacháčka je poměrně úctyhodný, můžeme-li tak soudit podle dochovaných zpráv.⁷² Podle těchto záznamů například prodal mapu světa, čtyři mědirytiny, iluminovanou mapu Prahy, iluminovanou mapu českých a moravských zemí a stejně tak zdobenou mapu Uher atd. Kromě toho některé mapy, například Moravy, věnoval darem. Ostatně vše napovídá tomu, že Karlovo vysoké učení bylo živým centrem kartografie, neboť se této činnosti věnovala celá řada mistrů. Kromě Martina Bacháčka to byl kupříkladu Mistr Štěpán Kladrubský či Tadeáš Hájek z Hájku.⁷³

Aby byla představa o rozmanitosti díla a duchovních aktivit Mistra Martina Bacháčka z Nauměřic úplná, nelze nevzpo-

Sasů a Bacháček vydáním jeho práce sledoval především zpřístupnění této zeměpisné pomůcky pro školní vyučování. Mimo jiné v Bacháčkově vydání jsou zeměpisné názvy uváděny česky, německy a latinsky. (Viz *Rukověť humanistického básnictví*, cit. vyd., str. 122.)

⁷² Blíže o tom viz Winter, Z.: Mistr Bacháčka počty kolejni, *Časopis Českého muzeum*, LXIX, Praha 1895, str. 380 a násl.

⁷³ Pešek, J.: cit. dílo, str. 90.

menout, že tak jako mnoho jeho kolegů – mistrů vysokého učení, tak také Martin Bacháček příležitostně latinsky veršoval, tj. sestavoval dvoj- či čtyřverší, popřípadě krátké básnické skladbičky pro konkrétní účely, tj. pro příležitostné tisky různých pamětních spisů a sborníků. Do nich univerzitní mistři nejčastěji umísťovali své básnické výtvořky.

Nicméně podobné Bacháčkovy básnické pokusy nepřesáhly nijak průměrnou úroveň a byly spíše přizpůsobením se běžným společenským konvencím a zvyklostem než záměrnou a s velkým nasazením pěstovanou básnickou tvorbou.

Takové podoby tedy nabývala škála působení někdejšího studenta jihlavské městské vyšší latinské humanistické školy a pozdějšího nejvyššího představitele pražského vysokého učení Mistra Martina Bacháčka z Nauměřic, takové bylo jeho dílo.

Podaný stručný přehled snad také dostatečně odhaluje důvody toho, proč přes svou učenost a široký rozhled nese-psal Mistr Martin Bacháček žádné obsáhlé učené pojednání. A rovněž rozptyluje případné úvahy o tom, že to je nějaký jeho deficit. Pravý opak je pravdou.

Význam osobnosti Martina Bacháčka Nauměřického z Nauměřic

Mistr Martin Bacháček byl plnokrevnou renesanční osobností. Zcela v duchu základních duchovních ideálů českého pohusitského vývoje a nosných myšlenek záalpského humanismu (zejména tzv. melanchthonovského ciceronianismu) se v jeho osobě propojují a sjednocují různé podoby pronikavých duchovních a intelektuálních aktivit. Kromě toho se ovšem k nim připojily i další výrazné duchovní atributy – výrazný český patriotismus a velká míra loajality ke své *alma mater*, tj. pražské Karlově univerzitě.

Zmíněný patriotismus se v maximální míře projevoval v tom, že se Mistru Bacháčkovi zvláště v posledních desetiletích jeho života vždy jednalo o vylepšení a zdokonalení české vzdělávací soustavy, kterou bylo třeba pozvednout na úroveň nejvyspělejších tehdejších evropských zemí.

Svou loajalitu vůči Karlově univerzitě osvědčoval Mistr Bacháček především ve své každodenní činnosti na vysokých postech této univerzity. V jejím rámci neustále směřoval k prolamování její provinciálnosti, k rozevření se vůči okolnímu světu, k pozvednutí na její někdejší úroveň a evropskou proslulost.

Všechny výše uvedené charakteristiky osobnosti Martina Bacháčka ve své propojenosti přivedly jejich nositele k tomu, že se stal vcelku přirozeně (ač ho k tomu jeho původ nijak ne-

předurčoval) jednou z ústředních postav české vědy, vzdělanosti a kultury na přelomu 16. a 17. století. Skutečnost jeho nikoli strmého, ale o to trvalejšího postupu ve společenské hierarchii ho zároveň přivedla k výrazně aktivní účasti na společenském a politickém dění rudolfínské doby, ba dokonce ho často učinila i přímým aktérem mnoha důležitých politických jednání.

Kolem osobnosti Mistra Martina Bacháčka z Nauměřic se postupem času vytvářela poměrně spletná síť mnoha společenských a politických vztahů, které ho pojily s řadou dalších osobností z kruhů nejen učeneckých, ale i dvorských, šlechtických či měšťanských. Připočteme-li k tomu velice dobré a lidsky vstřícné povahové rysy tohoto univerzitního mistra a vysokého akademického hodnostáře, je zřejmé, proč se stal „osobou, v jejíž rukou se sbíhala většina těchto kontaktů a různorodých partnerství“.⁷⁴

Pro účely krátkého a stručného shrnutí je možné z hlediska výše uvedených skutečností rozlišit různé oblasti významu osobnosti Mistra Bacháčka, jejichž odlišnost může být překvapivá. Nicméně ač se mohou navenek jevit jako poněkud sobě vzdálené, přesto je třeba mít stále na paměti, že veškerý duchovní vývoj a rozmanité aktivity této osobnosti byly vždy vnitřně jednoceny základní duchovní orientací, tj. orientací

⁷⁴ Pešek, J.: cit. dílo, str. 77.

humanistického intelektuála, a především silným povědomím o integrující úloze vzdělání v konstituci nejen individuálních lidských osudů, ale rovněž celé společnosti a jejího duchovního vývoje.

V intencích této stručné informativní biografie lze v zásadě rozlišit tři základní roviny významu renesanční osobnosti Mistra Martina Nauměřického z Nauměřic:

1. Mistr Martin Bacháček z Nauměřic – učelec
2. Mistr Martin Bacháček z Nauměřic – organizátor učeneckého a školského života
3. Mistr Martin Bacháček z Nauměřic – politik

1. Mistr Martin Bacháček z Nauměřic – učenec

V této oblasti vystupuje Martin Bacháček především jako horlivý organizátor učeneckeého života a významný dobový matematik, fyzik, astronom, geograf a kosmograf. Ač po sobě nezanechal žádné významné odborné či učené pojednání či zásadní dílo, přesto je jeho podíl na rozvoji těchto exaktních disciplín v českém prostředí doby rudolfínské nezpochybnitelný.⁷⁵ Nikoli náhodou je řazen po bok takových veličin evropské a světové renesanční vědy, jakými byli Johannes Kepler, Tycho de Brahe či Tadeáš Hájek z Hájku.⁷⁶

Ač astronomie, matematika a fyzika patřily k těm oblastem, kterým Mistr Bacháček věnoval největší pozornost, často se stýkal nejen s hvězdáři, ale i s jinými učenici – kupříkladu s vřehlasným lékařem a pozdějším významným představitelem

⁷⁵ „Mistr Martin Bacháček byl svého času jeden z nejučenějších mužův v Čechách; ačkoli málo psal a žádného důležitějšího díla vědeckého nevydal, působil nicméně velmi k rozšíření všeobecné vzdělanosti v naší milé vlasti.“ (Smolík, J.: cit. dílo, str. 83.)

⁷⁶ Ostatně pro dokreslení jeho až vášnivého vztahu k astronomii lze uvést, že poslední astronomická pozorování planet, která korespondenčně konzultoval s J. Keplerem, konal Mistr Bacháček několik dnů před svou smrtí. „Jen staříček Bacháček byl stále jen zaujat astronomií, jako by nevěděl o ničem z toho, co se dělo kolem. Ještě 19. ledna 1612 napsal Keplerovi dopis. ... Psal o nastalé konjunkci Jupiteru s Regulem, ‚se srdcem lva‘...“ (Horský, Z.: *Kepler v Praze*, str. 225.)

českého stavovského povstání Janem Jesseniem, s osobním lékařem Rudolfa II. a pozdějším rektorem Karlovy univerzity Adamem Huberem z Riesenpachu a dalšími.

Připočte-li se k tomuto výrazná Bacháčkova záliba v kartografických pracích a umění konstruovat modely planety Země, sestavovat nejrůznější pomůcky pro názornou výuku exaktních přírodovědných oborů apod., ukazuje se, že učenecký duch Mistra Bacháčka byl vskutku velice činorodý a teoreticky a zejména prakticky zaměřený.

V souladu s dobovými požadavky a určujícími představami o životě a práci skutečného učence (univerzitního mistra) propojoval Martin Bacháček svůj přirozený zájem o exaktní disciplíny s úsilím dobře se zorientovat i v bádáních historických, klasicko-filologických či filosofických. I zde však nebyl orientován ryze teoreticky, ale spíše tíhl k tomu, aby využil těchto znalostí a vědomostí v pedagogické praxi, a to dvojitým způsobem. Jednak ve svém vlastním přímém pedagogickém působení na pražské univerzitě, kde jeho přednášky patřily k oblíbeným a hojně navštěvovaným, a zároveň s tím i při tvorbě obsahu a didaktického rozvrhování výuky nejrůznějších předmětů na vyšších latinských školách.

Ostatně právě v tomto aspektu je možné spatřovat základní význam vědeckého či učeneckého působení Mistra Bacháčka. Zcela v duchu výchovných a vzdělávacích ideálů melanchthonovského ciceronianismu nepěstoval nejrůznější obory lidského vědění kvůli jakési pofidérní „světské slávě“

či „hmotnému prospěchu“, ale z prosté touhy porozumět světu kolem sebe a hlavně předávat toto porozumění následujícím generacím takovým způsobem, který bude vůči nim vstřícným a přispěje k tomu, že poroste obecná vzdělanost lidí a tím i celková úroveň české společnosti.

2. Mistr Martin Bacháček z Nauměřic – organizátor učeneckého a školského života

Druhá rovina významu osobnosti Mistra Bacháčka na jedné straně souvisí s první, na straně druhé ji rozšiřuje a doplňuje. Tento „*mathematicus*“ prokazoval zejména na vysokých postech pražského vysokého učení nebývalé organizátorské a řídicí schopnosti, využívaje přitom nejen své přirozené nadání a osobnostní vlastnosti, ale také svůj široký rozhled a rozsáhlé životní zkušenosti a mnohovrstevnaté zážitky ze svých cest a různých působišť.

V pozici jakéhosi „neoficiálního ministra českého (a částečně i moravského) městského (utrakvistického) školství“ rudolfínské doby byl schopen účinně a adekvátně řídit celou soustavu městských latinských škol.⁷⁷ Prostřednictvím každodenní agendy, stejně jako pomocí základních dokumentů (školních řádů) a předpisů se mu dařilo nejen pozvednout úroveň organizačního zajištění a samotné správy školské soustavy, ale také v jistých směrech vtisknout obsahové zaměření výuce na městských školách a tím ji pozvedat na úroveň, kterou prosazovaly mnohé osobnosti renesančního humanismu (J. Sturm, P. Melanchthon aj.).

⁷⁷ Celkem měl na starosti kolem 100 českých městských škol a 5 škol moravských. K jeho úřadování, jak trefně poznamenal Z. Horský, postačoval kolejní byt, kalamář, psací brk, papír a pár fasciklů spisů a v prvé řadě bezmezná obětavost a skutečnost, že mu na osudech českého školství nesmírně záleželo. (Viz Horský, Z.: cit. dílo, str. 151.)

O vysoce efektivním působení Mistra Bacháčka v čele správy českého školství svědčí, že „byla pověst o českých školách a učitelích před válkou třicetiletou tak výborná, že i v cizině (Polsku, Rusku, Tyrolsku, Rakousku) byli čeští vychovatelé hledáni, a že roku 1612 na sněmě českém pán z Roupova říci mohl: ‚Ve škole vpředu kráčíme a ostatním národům cestu ukazujeme.‘“⁷⁸

Všechny své schopnosti však Mistr Bacháček nevyčerpával při správě českého městského vyššího školství. Jeho úloha organizátora a člověka schopného prosazovat nejrůznější změny se primárně neorientovala pouze do oblasti, dnes bychom řekli, středního školství, ale stejnou (či možná ještě větší) měrou se projevovala i v tom, že byl (spolu s Vavřincem Benediktem z Nudožer) nakloněn radě pozitivních změn pražské univerzity. Jeho hlavním cílem v tomto ohledu bylo pozvednutí staroslavného Karlova vysokého učení na jeho někdejší úroveň a jeho otevření nejen poznání a vědění chtivým studentům, ale v zásadě celému tehdejšímu učenec-kému světu.⁷⁹

⁷⁸ Heslo „Bacháček z Nauměřic Martin“ z Ottova slovníku naučného, cit. dle <http://leccos.com/index.php/clanky/bachacek-z-naumeric/>.

⁷⁹ Typická je v tomto směru Bacháčkova snaha učinit z J. Keplera člena pražského univerzitního učitelského sboru, byť byla konec konců neúspěšná. Bacháček dovedl jednání o příchodu Johanna Keplera až tak daleko, že v seznamu přednášek a vyučujících pro rok 1612 je Keplerovo jméno zaneseno na místě profesora matematiky, a to dokonce ještě před jménem samotného rektora Martina Bacháčka. (Viz Horský, Z.: cit. dílo, str. 225.)

Hodnotit úspěšnost uvedeného Bacháčkova úsilí je obtížné mimo jiné i kvůli brzkým změnám, kterými prošla česká společnost nedlouho po jeho smrti v souvislosti s neblahými důsledky bělohorské bitvy. Na druhé straně o jisté autoritě a respektu, který si Mistr Bacháček vydobyl, svědčí sám fakt jeho mnohokrát opakované volby rektorem Karlovy univerzity. Během prvních let 17. století se Mistr Martin Bacháček stal vsutku rozhodující postavou české vědy a vzdělanosti.

3. Mistr Martin Bacháček z Nauměřic – politik

V souvislosti se svým dlouhodobým působením ve funkci rektora Karlova vysokého učení a tedy i se svou pozicí jakéhosi „ministra školství“ vstupoval Mistr Bacháček do mnoha kontaktů s nejrůznějšími osobnostmi společenského a politického života rudolfínské doby. Jako správce české vzdělávací soustavy téměř každodenně jednal s představiteli obecních představenstev (purkmistry, hejtmany, konšely) i různými duchovními správci českých a moravských měst. Zároveň ho jeho působení v této pozici přivedlo i k mnoha jednáním s představiteli českého a moravského šlechtického stavu, a to zejména o případné mecenášské podpoře. Bylo jistě třeba vysoké míry politického rozhledu a vyjednávacích schopností k tomu, aby se ve všech těchto vztazích dobře orientoval a efektivně je využíval pro dosahování zamýšlených cílů.

Totéž lze konstatovat i ve vztahu k jeho úsilí o zajištění progresivního rozvoje pražské univerzity. V tomto směru musel jednat nejen s představiteli nejvyšších společenských kruhů (s příslušníky panského stavu, s tzv. defensory, kteří po roce 1609 převzali dohled nad fungováním pražského vysokého učení), ale i se samotným císařským dvorem a jeho početným úřednictvem. V osobě Mistra Bacháčka jakožto politického činitele a aktéra mnoha jednání se tak sbíhaly nitky

přediva těch nejdůležitějších společenských a politických vztahů pozdní rudolfínské doby.⁸⁰

Zřejmě vůbec nejvíce se tento rozměr Bacháckovy osobnosti projevil v závěru jeho života, kdy se v pokročilém věku (a sužován mnoha tělesnými neduhy) postavil do řady těch, kteří podporovali reformu Karlova vysokého učení. Měl sice mnohé zdatné spolupracovníky a řada univerzitních mistrů s ním v jeho úsilí souhlasila, nicméně někteří kolegové mistři nebyli zdaleka nakloněni jeho úsilí a samotná politická situace nebyla v mnohých ohledech příznivá. O to více je třeba ocenit ochotu, s níž se této úlohy Martin Bacháček ujímal.

Zdá se, že také tento rozměr Bacháckovy osobnosti dobře dokumentuje, že to byl skutečně velice prakticky zaměřený člověk a nikoli jakýsi akademický uzavřený jedinec.

Jistě by bylo možné uplatnit detailnější přístup a rozlišit ještě některé další roviny významu osobnosti Mistra Bacháčka. Zdá se však, že toho není třeba, neboť i z předchozího krát-

⁸⁰ Prostý výčet jmen může dokumentovat tuto skutečnost. Mistr Bacháček si psal s říšským místokancléřem Koraduzem, přátelil se s nejvyšším českým kancléřem Adamem z Hradce, přátelsky si dopisoval i s Jáchymem Ondřejem Šlikem a Zdenkem Valdštejnským z Brtnice. Mezi adresáty listů z Bacháčkova rektorského období nalezneme jména Václava Budovce z Budova, Bohuslava z Michalovic, Jindřicha Matyáše z Thurnu, dále pak řadu jmen krajských hejtmanů atd. (Pešek, J.: cit. dílo, str. 85.)

kého expoze vsutku jasně a zřetelně vyplývá, že v rudolfínské době, tak bohaté na nejrůznější významné osobnosti v tuzemském i evropském měřítku, jen stěží nalezneme osobnost srovnatelnou co do šíře a hloubky záběru či působení s postavou Martina Bacháčka z Nauměřic.

Souhrnně vzato představuje humanisticky orientovaného učence s neobyčejně širokým společenským a politickým rozhledem, který byl schopen se bezpečně orientovat nejen ve světě vzdělanosti a učenosti, ale zároveň uplatnit své zkušenosti v rozmanitém politickém a společenském dění. Byl osobností nadanou velikými organizačními schopnostmi a více než dostatečnou mírou odpovědnosti a soudnosti, která mu umožňovala velmi přesně a soustavně a přitom nesmírně vstřícně řídit oblast školství, tak náročnou právě na uplatnění těchto vlastností.

Všechny uvedené charakteristiky se staly předpokladem vysoké autority a respektu, kterému se Mistr Bacháček mezi svými současníky těšil. Jak přílehně napsal vydavatel *Paměti o školách českých* František Dvorský:

„Martin Bacháček byl horlivým ochráncem svobod a práv akademie české, jazyka českého, pečlivý otec, rádce učitelstvu, žákovstvu, studentstvu.“⁸¹

⁸¹ Viz Dvorský, F.: Předmluva k cit. dílu.

**Ukázky z dochovaných textů
Mistra Martina Bacháčka z Nauměřic**

Několikrát jsme se zmínili, že Mistr Martin Bacháček z Nau-
měřic po sobě nezanechal žádný větší ucelený text. Byly na-
stíněny i důvody, které tuto okolnost způsobily. Pro ukázky
toho, jak Mistr Bacháček formuloval své myšlenky, jak styli-
zoval své texty, jaký jazyk užíval apod., proto můžeme použít
jen úryvky z toho, co se nám jako „stopa Bacháčkova brku“
dochovalo.

Až na jednu ukázkou (úryvek z rektorské intimace) a jeden
vzpomínkový text to budou buď části listů anebo celé Ba-
cháčkovy listy, ať už listy úřední či soukromé. Jejich jazyk sa-
mozřejmě bude z dnešního hlediska působit archaicky. To je
dáno skutečností, že jsme pro účely této biografie použili vy-
dání, které pořídil pro svou práci *Paměti o školách českých* Fran-
tišek Dvorský před více než 120 lety. Nijak jsme texty
neupravovali, neboť za jedno nám taková kompetence ne-
přísluší a za druhé je onen jazyk velice pěkný. Texty jednot-
livých dopisů jsme pouze opatřili některými vysvětlujícími
poznámkami a překlady latinských pasáží.

Z vědecké korespondence:

19. Januarii haec scripsi ad Dominum Caplerum.

*Circa medium noctis Luna erat constituta in medio Coeli in signoni fal-
ler Leonin, et paulo post sequebatur Juppiter conjunctus cum stella Cor-
dis Leonin, et quidem in exigua distantia vel latitudine, ita tamen ut
Juppiter fuisset Septentrionalis, Cor vero Leonin Meriodionale. Spero
praeterea futurum ut hodie Luna Jovi Conjungatur in exigua quoque
latitudine. Cum autem existimem: me heri in tuis Ephemeridibus disse
aspectas horum duorum, in Ephemeridibus esse rectas et in margine
assignatas si forsan Juppiter quoque in suo motu est correctus et sit as-
signatum qua hora 8 et minuto illa Conjunctio Jovis et Lunae accidos,
rogo mihi assignes. Video diligentius esse observandum hanc plures
annos samus ejusmodi Conjunctionem habituri. Quicquid hic in mei
gratiam feceris studebo tibi et tuis satisfacere. Gratum mihi accidisset
ut ipse adesses, et possemus coram de his colloqui, mihi propter meum
morbum pedum et ventriculi non licet exire.*

*Vale Datum Pragae 19. Januarii Anno 1612.*⁸²

⁸² Rukopis tohoto dopisu je uložen v *Archivu Karlovy univerzity* 13b, p. 215. Citován je dle Pešek, J.: cit. dílo, str. 93. Ve velice volném přetlumočení je obsah tohoto posledního Bacháčkova dopisu Keplerovi asi následující: Jedná se o poslední dopis, který Mistr Bacháček napsal Johannu Keplerovi necelý měsíc před svou smrtí. Píše v něm o zajímavé situaci na noční obloze, kterou předešlé noci pozoroval. Jednalo se o konjunkci Jupitera se „srdcem Lva“, tj. hvězdou Regulus v souhvězdí Lva. V dnešní noci očekává konjunkci Měsíce s Jupiterem, a to opět v blízkosti hvězdy Re-

gulus. Dále žádá Keplera, aby mu upřesnil na základě svých oprav v tabulkách *Ejemerid*, kdy přesně k této konjunkci dojde. Nerad by takovou událost propásl, protože v nejbližších letech k podobné konjunkci v blízkosti Regula nedojde.

Cokoli pro něj Kepler v této věci učiní, za to mu bude Mistr Bacháček velice vděčný. Pokud by za ním přišel a mohl by s ním o tom pohovořit, byl by za to také vděčen, protože jeho nemocné nohy a žaludek mu znemožňují pohyb.

(Viz blíže Horský, Z.: cit. dílo, str. 225–226.)

Z rektorského pozvání (intimace):⁸³

Rector Academiae Pragensis M. Martinus Bacháček Nauměřický a Nauměřic, praepositus Collegii regis Wenceslai, aliter Caesarei, candido lectori.

Quoties, amice lector, ingravescens aetatis meae annos, praesertim quibus rectoratum gesci, respicio, toties providentiam Dei stupendam bonitatemque admirandam praedicandamque suspicio et lubens meritoque pro conservata et aucta Academia nostra cum superioribus, tum praecipue currente anno gratis immortales summo illi rectori et moderatori rerum omnium ago habeoque. Non enim cum illis facio, qui tot conventionibus deliberationibusque illustrissimorum amplissimorumque ordinum de instauranda Academia habitus non multum esse actum mirantur minanturque et male ominantur, quereutes verentesque, ut rebus prolapsis in hac

⁸³ Tuto řeč proslovil Mistr Martin Bacháček Nauměřický z Nauměřic dne 15. října 1610. Citováno dle Tříška, J.: *Latinitas Bohemica (Výbor z latinské literatury českých zemí.)*, Trizonia, Praha 1996, str. 171–172.

Volný překlad úryvku (M.H.):

Rektor pražské Akademie Mistr Martin Bacháček Nauměřický z Nauměřic, probošt Koleje krále Václava, jinak též Císařské, šlechtnému čtenáři. Kolikrát se, příteli čtenáři, ohlídím po letech tísnivého života, zvláště po těch, ve kterých jsem vykonával rektorát, tolikrát vzhlídím k dobrotou překypující, úžasné prozřetelnosti Boží a vzdávám díky nesmrtelnému nejvyššímu správci a řiditeli všech věcí za to, že jsem se mohl zasloužit o zachování a rozkvet naší Akademie, zvláště v tomto roce. Nejsem totiž na straně těch, kteří sice nebudou mít mnoho co do činění se zvelebením Akademie a s činností shromáždění a porad vzdělanců a učenců, avšak zle prorokují, hořekují a obávají se, že nebude možné věci upadlé napravit. Věru přiznávám, že je obtížnější opravovat obec poničenou než bu-

praesertim rerum difficultate possit succurri. Fateor equidem esse difficilius rempublicam depravatam corrigere quam novam erigere. Nam ut planta adhuc herbescens facile in rectum flecti potest, at sucrescens in altum difficulter, ita civitas recens instituta facillime ad virtutem iustis legibus confirmatur, corrupta vero nescio quo modo reformanti reluctatur. Ut igitur illi, qui stabile aedificium volunt habere, firmissima fundamenta iaciant oportet, ita rectam politiam constituere volenti discipienda sunt, quibus illa quasi fulcris nitatur; alioqui ut domus male constructa vel ruinosa plus curae et impensae requiret, quam si nova construatur. Est enim civitatis quae artis ratio, utramque depravatam corrigere est molestius quam condere novam. Poetis videmus ludum esse carmen scribere.

Corrigere ast tanto res est magis ardua, quanto

Maior Aristarcho magnus Homerus erat, ut ait Ovid.

Ita Vergilio Augusti Caesaris poetae

Magnae molis erat Romanam condere gentem.

dovat novou. Tak jako rostliny, které doposud rostou, snadno lze ohnout do správného směru a ty, které již narostly do výšky, nelze, tak také obec nyní ustanovovanou lze velice snadno přizpůsobit spravedlivými zákony, kdežto ta, která je již poničena a poškozena, vzdoruje všemožnými způsoby těm, kdo ji chtějí reformovat. Je proto žádoucí, aby ti, kteří chtějí mít stavbu pevnou a stálou, stavěli co nejpevnější základy, o které by se coby o podstavce mohla opírat pravá správa věcí. Asi tak jako si oprava domu poničeného nebo špatně postaveného žádá více starostí a nákladů, než stavba nového. S obcí se to má jako s naukami, napravovat obojí poškozené či narušené je obtížnější a bolestivější než zakládat nové.

Vidíme, že pro básníky je hrou psát básně.

Opravovat věc je o tolik obtížnější, o kolik byl Homér větší básník než Aristarchos, jak praví Ovidius.

Tak podle básníka Vergilia bylo velikým počinem Augusta Caesara založit římský národ.

Z osobní korespondence:

*Martin Bacháček Křištofovi staršímu Vratislavovi z Mitrovic:*⁸⁴

Psaní, jehož datum na Lohovcích ve čtvrtek po sv. Firmiánu léta přítomného 1605, z přečtení jsem porozuměl. Mnoho sobě váže přimluvy V.M. a pobožného předsevzetí ctibodného kněze Viktorina Horkého tak jsem učinil a netoliko co nejbližěji ode mne, nýbrž hned vedle do kolleje J.M. králové Martina, syna kněze Viktorina, ke stravě jsem přijal; ale také bytu a líbání u mne v koleji krále Václava jsem dopřál a rád přeji, i také se v tom zakázal, pokudžby Martin chut' měl cti-vost k učení mathematickému aneb k hvězdárskému, že při hvězdáři J.M.C.⁸⁵, který také bytem u mne jest, jemu chci to objednat, že jemu v témž umění rád se propůjčí a za tobo půl léta bude moci víceji ukázati, nežli by se v jiných akademiích s velikými náklady za několik let mohl naučiti. A kdebychme všickni společně, i také jeden každý obzvláště, a zvláště já, mohli něco toho učiniti nad čímž byste dobré za-líbení míti ráčili, učiníme s ochotností vděčně rádi. Nemaje na tento čas jak jinačeji V.M. počtiti a mé bohdá uctivé šetrnosti k V.M. prokázati, aspoň tento příležití kalendář s prognostikou na rok budoucí od-sílám a daruji, šetrně žádaje, že skrovný dárek ode mne vděčně přijíti ráčíte.

Dán v kolleji krále Václava, jinak císařské, v Starém městě Pražském ve středu po sv. Severinu, 28. Octobris, 1605.

⁸⁴ Dopis citován dle Dvorský, Fr.: cit. dílo, str. 267.

⁸⁵ Hvězdářem Jeho Císařské Milosti přirozeně míní Mistr Bacháček Johanna Keplera. (M.H.)

Z úřední korespondence:

Nejmenovanému adresátu z Kostelce nad Labem.⁸⁶

Službu svou vzkazují. Před některou nedělí pan purkmistr a páni města Kostelce na Labi k ouřadu mému psaní učinili ráčili kladouce sobě nemalou ztížnost do Jana Aciculam, správce školy města Vašeho kolegy a jiného žákovstva; ač potom při jeho citování jiné psaní mírnější prošlo, nic méněji já se obávám, aby to předešlé víceji místa míti nemoblo, neb toho zpravu mám, že by opět těchto dnův někteří žáci měli v hospodě nějakou šarvátku začíti, za kteroužto by příčinou jeden z tébož žákovstva do vězení se dostatí měl. Pokudž by to tak bylo, žádám, že spolu radním Vaším to předložíte, že vrchnost jejich na jiném není, než aby od nich jednoho každého za spravedlivé učinila, pokudž by kdo sobě do nich co ztěžoval, a již by se to bylo dávno stalo. A tak žádám, že páni ráčí o tom poručiti pánům inspektorům školy, aby začasté netoliko ad examina⁸⁷, než kdykolivěk, do školy přiblížali a nic toho, co by na žákovstvo nenáleželo, nesnášeli, a pokudž by nemobli sami toho skoncovati, aby sobě neobtěžovali mně to ve známost uvésti; mají jeden každý náležitě ztrestán a v mezích povolání svého držán býti, i také kromě času vyzdvižen a příkladnější na jeho místo podán býti. Naději se, že toto připsání při Vás bude místo míti a ten žák z takového vězení propuštěn. S tím milost boží rač býti s námi se všemi.

Dán v Praze ve čtvrtek po památce sv. Matěje, apoštola Páně, léta 1599.

⁸⁶ Dopis citován dle Dvorský, Fr.: cit. dílo, str. 9.

⁸⁷ „Při zkouškách.“ (M.H.)

Z úřední korespondence:

*Správci školy a jeho pomocníkům v městě Přelouč:*⁸⁸

Všickni na to naříkáme a těžce to neseme, že mládež naše při školách tak se zanedbává, téměř zřídka která k šťastnému vzdělání přichází, tak aby mohla platně jak církvím, tak i obecnému dobrému sloužiti, a nešetříme toho, že sami tím vinni jsme a k tomu čím dále tím větší příčinu dáváme, domnívajíce se, že na tom dosti jest, aby leckterýs zkažený a nedoučený žák naši mládež vyučoval, jakož se to na oko při všech téměř sukcentoriích⁸⁹ a kantoriích spatřuje, že sami nic se nenaučivše, leč korbely vysušovati aby mohli dobrý depress⁹⁰ míti, jiné vyučovati chtějí, což jest proti rozumu a s velikou zkázkou mládeže naší. Dobří lékařové obyčej mají říkati: Quia error in prima coctione, non corrigitur in altera.⁹¹ Tak nápodobně naše mládežka počínaje se abecedě učiti, a jestli tu tobo co pochybeno bude, když bude podána do vyšších classes⁹², tu se to pobloužení nenapraví, nýbrž z malého veliké bude. Error enim a principio exiguus, si non corrigatur, in fine fit maximus.⁹³, a tak jest lépeji časně se navrátiti a spátkem jiti, nežli čím dále tím víceji blouditi; melius est recurrere, quam male currere.⁹⁴

⁸⁸ Dopis citován dle Dvorský, Fr.: cit. dílo, str. 15–17.

⁸⁹ Pomocní učitelé. (M.H.)

⁹⁰ Hluboký hlas. (M.H.)

⁹¹ „Protože chyba učiněná při prvním vaření nenapraví se při druhém.“ (M.H.)

⁹² Tříd. (M.H.)

⁹³ „Totíž malá chyba na počátku, pokud není napravena, na konci stává se velikou.“ (M.H.)

⁹⁴ „Lepší je vrátit se, než běžet kupředu špatným směrem.“ (M.H.)

Onen Filip, král Macedonský, vida že na tom mnoho jest, aby jeho syn (který potom sloul za příčinou mnohých vítězství Alexandr Veliký) hned z mladosti a z prvopočátku od nejučenějšího filosofa vyučován byl, Aristotela velikými dary a mzdou najal, aby jeho syna preceptorem⁹⁵ byl, který ho hned z počátku, jak téměř počal mluvit, ze všech nedostatkův a omylův, které se při něm nacházely, vyvozoval. Naši pak milí preceptores těch maličkých pacholátek žádného na to pozorů nemají, buďto že by pacholátko šepalo, dobře liter nevyslovovalo, t za d vyslovovalo, v půl slově se anebo v prostředku slova zastavovalo, poslední litery požíralo a jakkoliv nevysloveně mluvílo, toho všebo při tom zanechají; což ono, nejsouce z toho vyvozováno, zdědí a taková zvyklost nechvalitelná v přirození pacholátku se obrátí, tak že ono žádným způsobem anebo velmi těžce toho odvykne. A jestli kdo chce někoho něčemu chvalitebnému naučiti, musí nejprve tomu odučovati, čemu je se nedobře naučil a tak v tom zvyk; a tomu mnozí nežli by se odučovali, co jsou se od nedoučených svých preceptorů naučili, raději ode všebo učení upouštíjí a některým jiným řemeslům se oddávají. Jaký tehdy medle toho užitek máme anebo naše mládež má, jestli se začátkům od ničemných humplířův vyučuje? Ten totižto, aby s nimi nic neuměla a daremně do mnoha let s nemalým nákladem rodičův a přátel ten svůj zlatý věk strávila, a naposledy jestli dobrí rodičové chtějí, aby vždy jejich děti něco opravdového uměly, musí je dosti pozdě k opravdovým, umělým a v tom mnoho bývalým preceptorům obracet. Proč bych pak byl toho hned z prvopočátku nečinil s menším nákladem a s větším prospěchem mých dítek a neoddal jich dobrému preceptorovi, což nyní dosti pozdě, jak s mým tak i dítek mých z hým dělám? Dám příklad na našich preceptorích, kteří pracují s tou mládeží,

⁹⁵ Učitelem. (M.H.)

která se teprva liter znáti učí. Napíší jim na listu anebo nějaké tabulce abecedu, jak svým pořádkem se píše, podle kteréhožto pořádku dítky abecede vyučují; naučí se snad za měsíc anebo málo méně i také víceji a bude uměti abecedu říkati dosti pospěšně, avšak s tím svým uměním žádné litery nezná, než z paměti je říká, rovně jako papoušek anebo straka některé slovo umí prožvátí, ale tomu tolik rozumí jako to pacholátko, které tak abecedu z paměti jako z biče říká; tu teprva preceptor, aby užitečněji při témž anebo týchž pacholátkách pracovati mohl, káže jemu anebo jim touž abecedu spátkem říkati, což jak jest tížejí, tak také víceji času na tom musí strávití. Předešle in illa directione alphabeti⁹⁶ anebo tím pořádkem strávil měsíc anebo půldruhého a tuto stráví někdy do dvou měsícův, a tak toho obého bude přes čtvrt léta; dělají tak podle poručení preceptorův a někteří z nich jsouce dobrého vtipu i také tak na spátek též abecede se naučí a tolikéž s paměti ji říkají a při tom nic méněji žádné litery neznají. Teprva ten preceptor k tomu přistoupí a vyvolí do tří nebo do čtyř liter z kteréhokoliv místa vzatých, jako snad m, c, k, r a ty čtyři litery, kde tak zrovna pacholátka sedí, před ně na stěně napíše, dada jim rafičku, aby pořád jedno po druhém takové čtyři litery říkalo, a když by všickni odříkali, aby se o ně disputovali, a jeden druhému kázal některou z nich ukázati anebo třeba i napsati; a jestli se za jeden den těm čtyřem literám naučí, toho při tom nechá, pakli nic, na druhý den ty litery jim káže říkati a snad se jim toho druhého dne také naučí; třetího dne přidá k těm čtyřem jiné dvě litery, tak že za ten týden za jiné tři dni budou se moci nejméněji těm šesti literám anebo snad i osmi naučiti. Pokudž by se osmi naučili, naučili by se celé abecede za

⁹⁶ Ve věci abecedy. (M.H.)

tři neděle, pakli by se naučili toliko šesti, celé abecedě naučili by se za čtyři neděle, že by litery netoliko tím pořádkem a s paměti uměli, ale tak jak jedna každá v sobě jest a jakou formu má to by znali. A pan Sturmius⁹⁷ praví v první své epistoletae classica: že jest mnohem lépeji a on že jest tobo zkusil, aby pacholátko, jak litery zná, učilo se anebo učili slabikovati na deklinacích nežli na preces⁹⁸ anebo katechismum⁹⁹. Jeho slova takto zní: „Ad nomenclaturae et verborum inflexiones puer dumcendendus est simul ac notas literarum cognoverit. Dum enim idem vocabulum casibus et personis commutatur, dum primae syllabae retinetur, postremae variantur non temere sed arte, duo commoda assequitur praceptor, ut adolescentulus nullo fastidio adipiscatur legendi facultatem, et id mandet memoriam, quod discere est necessarium, sine quo consistere non potest doctrinae coaedificatio.“¹⁰⁰

P.S.

Musím na tuto chvíli česky psát, nemaje na ten čas jiného písáře, než aby ty měl mne v tom následovati dobře by se nerýmovalo. Já v pravdě se nemohu vynadiviti, co ste pak za lidi, že se u Vás jednoduše rvete

⁹⁷ Johann Sturmius (1507–1589), v textu této biografie zmíněný pedagog – viz poznámku č. 53.

⁹⁸ Modlitbách. (M.H.)

⁹⁹ Náboženská nauka. (M.H.)

¹⁰⁰ „Dítě musí být vedeno ke skloňování jmen a časování sloves hned, jak rozpozná znaky písmen. Jestliže se totiž totéž slovo proměňuje v pádech a osobách a přední slabiky se zachovávají a zadní se mění nikoli nahodile, ale podle určitého pořádku, získává učitel dvojí výhodu, že totiž dítě se bez ošklibení naučí být zběhlé ve čtení a vštípí si do paměti, čemu je třeba se naučit, bez čeho nemůže být vzdělávání v žádné z nauk.“ (M.H.)

*a perete, i také, jak toho zprávu mám, začasté v šatlavě býváte a ne-
umíte sobě ani těchto kajících dnův ušetřovati, ješto ti nezhabobové umějí
sobě při svých postech a kajících dnech jináče počínati. Já z toho poro-
zumívám, že netoliko nižší vrchnost, ale i nejvyšší měla by s Vámi
dosti činiti, jakož jste toho dovedli. Vrchnost zastává dobré pokojné
lidi a ne takové, kteří chtějí každou krčmu vyležeti. Těchto dnův všecka
práva odpočívají a tak jest na času, abyste sobě usmyslili.*

Valete.

Actum v Praze ve středu sazometnou léta 1599.

Z úřední korespondence:

Nejmenovanému adresátu v městě Písku: ¹⁰¹

... (začátek schází) *Vás, jakožto svého milého pana přítele, žádám že o tom tak smýšleti budete a na tom ustrnete, že ta inspekce nad školou, tak dobře v instrukci Vám vydané se obsahuje, jako i jiných věcí J.M.C. náležejících; nebo i tuto při správě školní věc nejvyššího císaře, pána Boha našeho, se jedná a řídí a hned od mladého věku malá církev se začíná a pomalu k svému zrostu přichází, odkudž ke všem svoláním duchovním i světským lidé vzácní a rozšafní pocházejí, kteří s některou pochvalou ty povinnosti vykonávají a snad kdyby nebylo odiosum¹⁰², nebylo by zapotřebí daleko pro příklad choditi, něco bychom jich doma našli a sotva by se na Vaší osobě něco toho neshledalo. Et quia magistratus est custos utriusque tabulae, ac tu quoque non temere neque casu aut forte fortuna, sed Deo ita volente ac disponente hic sis constitutus abs te pro nostra amicitia amanter peto, ut nos tui amantissimos juves operamque des, ut domini inspectores, siquidem nos propter longinquitatem itineris sufficere non possimus, magnam rationem scholae habeant; rectori et correctori scholae Pisenensis injungo, ut magnam rationem sui habeant, ac Spartam, quam nacti sunt, orient; spero, illos officium fidelium praeceptorum acturos¹⁰³, jestli*

¹⁰¹ Dopis citován dle Dvorský, Fr.: cit. dílo, str. 352–353.

¹⁰² Odporné. (M.H.)

¹⁰³ „Protože pak úřad je strážce obou desk a i ty jsi tu postaven nikoli leda byle, nahodile či snad kvůli osudu, nýbrž z Božího řízení a vůle, pro naše přátelství bych od tebe laskavě žádal, abys nás jako nejlaskavější přátele podporoval a přičinil se, aby páni inspektoři, kdybychom snad to nestihli pro velikou vzdálenost, věnovali škole velikou pozornost. Rektorovi i konrektorovi

by pak takové napomenutí za hřbet kladli a chtěli všechny šenkovní domy zlátovati, v pravdě bychom nad tím žádného zalíbení míti nemohli. Nýbrž jestli mají tak mnoho laty, necht' se raděj o ně se mnou sdělí a toho látování anebo toulání (podřek' jsem se, měl jsem říci Tullium čtení) na straně zanechají, a jestliby od pánův inspektorův některá stížnost na ně šla, čehož bych já jim nevinšoval, musili bychom na to jinačeni zasednouti a někoho z nich do měst Pražských citovati, aby v Praze koštovali panem tribulationis a zvěděli o čem hoře platí. Páni inspektorové tuto klausuli mohou jim dáti přechísti, aby se věděli čím spravovati. Panu děkanovi Vašemu, jakožto člověku učenému, pobožnému a přednímu inspektoru školy města Písku, byl jsem umínil obzvláštní psaní učiniti, ale v pravdě nemohu dostačiti. Velice žádám, kdy se s panem děkanem v dobré příhodnosti shledáte, že ho ode mne velice pozdravíte a co tuto píší, v zřámost uvedete, i také toho doložíte, že jsem se na autora Bonatum bedlivě ptal a snad sám mezi svými knížkami mám, co psal de rebus astronomicis¹⁰⁴ žádostiv jsem věděti.

Dán v kolleji krále Václava, jinak císařské, v Starém městě Pražském v pátek po neděli cantate, 18. Maii, léta 1607.

písecké školy ukládám, aby věnovali sobě samým velikou pozornost a důstojnému postavení, jehož se jim dostalo, i své vlasti byli ozdobou. Doufám, že jako spolehliví učitelé učiní své povinnosti zadost.“ (M.H.)

¹⁰⁴ O věcech hvězdářských. (M.H.)

Z úřední korespondence:

*Purkemistru a radním Nového města Pražského:*¹⁰⁵

Mistr Mikuláš Troil Hagiochoranus¹⁰⁶, kollega náš, na nás vznesl, že byste jemu předešlých dnův skrze dictum nalézt ráčili, aby v té při, kterou má s urozeným a vysoce učeným pánem, M. Jiřím Karlem z Karlšperku, měštěninem V.M., za sebe rukojmí postavil; což nám, jeho collegis, jest s nemalým podivením, poněvadž my na ten čas v učení pražském osoby bohda svobodné v povolání našem zůstávající, kdež nás J.M.C. a Jich M. páni stavové za žádné podruhy uznávati neráčí, než že tak svobodni a obyvatelé království tohoto zůstáváme, jako i pan M. Jiří Karolides zůstává. Protož V.M. za to šetrně žádáme, že nás za nějaké otroky anebo mancipia neráčíte pokládati, nybrž podle privilejí a svobod učení pražskému nadaných od J.M. císařův římských a králův českých nás zůstaviti ráčíte, jakož i Staré město Pražské nás při tom zůstavuje. Pakli by jinaké býti nemohlo a Vy ráčili při tom dictum svém zůstavati, museli bychme se v ta místa utéci, odkudž privilegia a svobody učení pražskému nadána jsou. Co byste tu učiniti míniti ráčili, věřím, že nás světlou odpovědí spraviti ráčíte.

Dán v kolleji císaře Karla Čtvrtého, jinak Veliké, v Starém městě Pražském (počátkem prosince) léta 1608.

¹⁰⁵ Dopis citován dle Dvorský, Fr.: cit. dílo, str. 460.

¹⁰⁶ Viz pozn. č. 28.

A na závěr ještě jeden dodatek:

Ze vzpomínek Johanna Keplera.

Popis domnělého přechodu Merkuru přes sluneční disk 18. května 1607 (ve skutečnosti se jednalo o pohyb sluneční skvrny)¹⁰⁷: „...*když jsem asi ve čtyři hodiny odpoledne viděl, že se mraky roztrhaly a nebe že je již částečně jasné, přerušil jsem rozhovor s jezuitou, s nímž jsem o této věci mluvil, a odebral jsem se domů, abych se mohl věnovat pozorování*¹⁰⁸, *a to pod vysokou rozleblou střechou, pokrytou dřevými šindely. Na papír dopadaly obrazy Slunce, všechny asi této velikosti. Ty, které byly velmi jasné, při nichž otvor vypouštějící sluneční světlo byl tak velký, že nedocházelo k úplnému protnutí paprsků, neukázaly nic. Myslím, že tato věc stála v cestě i jezuitovi. Méně osvětlené obrazy však ukazovaly v dolní levé části obrazu skvrnku velikosti malé mouchy, rozplížlou jako malý mráček. A aby bylo jasné, že papír žádnou skvrnu nemá, často jsem jím pohyboval, skvrna však stále sledovala obraz a zachovávala v něm své místo.*

Aby bylo jasné, že paprsku v cestě mezi škvírou a papírem nevádí nic, co by snad viselo v tkanivu pavučin a vrhalo tak na obraz stín, často jsem obrazce měnil. Vstoupil jsem také na jinou půdu pod jinou stře-

¹⁰⁷ Kepler, J.: *Phaenomenon singulare seu Mercurius in Sole visus* (Ojedinělý jev neboli Pozorování Merkuru před Sluncem), Lipsiae 1609; cit. dle Kepler, J.: *Sen neboli měsíční astronomie*, doslov, Paseka, NTM, Praha 2004, str. 106. Česká verze původního latinského originálu vznikla na základě nepublikovaného překladu Z. Horského.

¹⁰⁸ Případnou konjunkci Merkuru a Slunce předpokládal J. Kepler na základě Brahových pozorování. (Viz Kepler, J.: cit. dílo, str. 105.)

chou. I v obrazcích Slunce pod touto střechou, vnikajících úzkými otvory, byla táž skvrna. Odběhl jsem tedy zavolat více svědků, zanechav u obrazce svého hostitele pana Martina Bacháčka, rektora pražské univerzity, který byl pod oběma střechami spoludivákem a svědkem toho, že na všech obrazcích měla skvrna tutéž polohu vzhledem k okraji obrázků.

„Já, Mistr Martin Bacháček, který jsem byl účasten tohoto pozorování, dosvědčuji, že tomu tak skutečně bylo.“

Když jsem pak běžel kolem staroměstské radnice, viděl jsem, že hodiny ukazují jednu třetinu nad dvacátou prvou hodinu po západu. Cestou jsem zašel upozornit onoho jezuitu. Jak mi řekl, dal si za úkol pozorovat Slunce v hodině modliteb. Užil však příliš velkého otvoru a v tak jasném obraze Slunce nic nespatriil. A pak se zkrátke Slunce skrylo za mraky a zmařilo jeho trpělivou snahu.“

Literatura:

(V seznamu literatury nejsou uvedeny všechny tituly, které byly při zpracování této krátké biografie použity. Seznam je sestaven jako stručný přehled prací, které mohou případnému zájemci posloužit k lepší orientaci a hlubšímu studiu.)

1. Drozd, A.: Osobnosti s erby – 6. část: *Genealogické a heraldické listy* 4/2010
2. Dvorský, F.: *Paměti o školách českých (Listář školství českého v Čechách a na Moravě od l. 1598 do 1616 s doklady starší i pozdější doby.)*, Fr. Urbánek, Praha 1886
3. Hemelík, M.: Inspirující tradice humanismu, In *Staleté kořeny a tradice jihlavského vyššího a vysokého školství*, Sborník VŠPJ, Jihlava 2011
4. Horský, Z.: *Kepler v Praze*, Mladá fronta, Praha 1980
5. Kepler, J.: *Sen neboli měsíční astronomie*, Paseka, NTM, Praha 2004
6. Kuchař, K.: *Naše mapy odedávna do dneška*, Praha 1958
7. Marek, F.: Humanistická škola v Jihlavě, In *De vita scholastica aneb o životě ve školách*, ed. M. Hemelík, VŠPJ, Jihlava 2011

8. Pešek, J.: M. Martin Bacháček z Nauměřic – rektor univerzity pražské: *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensia*, 1979, tom. XIX – Fasc. 1
9. Pešek, J.: *Rektor M. Martin Bacháček z Nauměřic a vnější správa univerzity pražské předbělohorského období*, disertační práce FF UK, katedra PVH, 1978
10. Rajchl, R.: *Astronomie 16. a 17. století na Moravě*, dostupné z: [http://hvezdarnauherskybrod.sweb.cz/zajimave/astromie na morave.htm](http://hvezdarnauherskybrod.sweb.cz/zajimave/astromie%20na%20morave.htm)
11. *Rukověť humanistického básnictví*, ed. A. Truhlář, K. Hrdina, J. Hejnic, J. Martínek, sv. 1, NČSAV, Praha 1966
12. Smolík, J.: *Mathematikové v Čechách od založení university Pražské až do počátku tohoto století.*, nákl. vl., Praha 1864
13. Storchová, L.: *Paupertate styloque connecti (Utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích)*, Scriptorium, Praha 2011
14. Vetter, Q.: The Development of Mathematics in Bohemia: *The American Mathematical Monthly*, vol. 30 (1930), No. 2
15. Winter, Z.: *Děje vysokých škol pražských od secesi národů po dobu bitvy bělohorské (1409–1622)*, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha 1897

16. Winter, Z.: Mistra Bacháčka počty kolejní: *Časopis Českého muzeum*, LXIX, Praha 1895
17. Winter, Z.: *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje: Kulturní obraz 15. a 16. století.*, Praha, Matice česká, 1899
18. Winter, Z.: *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XVI. století a XVII. století, kulturně historický obraz*, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha 1901

Poděkování:

Autor touto cestou děkuje Dr. Ing. V. Kyprému, Ph.D. a Jitce Kalabusové za pečlivé a důkladné přečtení rukopisu a případné poznámky, doplňky a korekce.

Martin Hemelík

Martin Bacháček z Nauměřic

Portrét renesanční osobnosti

Ediční řada IGLAVIA DOCTA, svazek II.

Vydala Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2012

Vydání první

Grafická úprava akad. malíř Vladimír Netolička

Frontispis foto akad. malíř Martin Kos

Tisk: AMAPRINT-Kerndl, s.r.o.

Náklad 150 výtisků

ISBN 978-80-87035-64-1